مامۆستا عەبدولقیب یوسف ویژدانەکی زیندوو لەنێو مێژووی هاوچەرخی کورد.. یوسف محەمەد بەرزنجی

تێوەردان:
ماندووبوون ولەکەینەوەو کارکردن لەنێو دونیای بەرفراوان و پانوو پۆی مێژوودا زۆر گران و سەختە،هەموو کەس ناتوانێت وەك شەسوارێك لەنێو ئەم زۆریا بەرفراوانەدا باڵکوتە و مەڵە بکات، چونکە مەڵەکردن لەنێو ئەم زۆریا فراوانەدا کاری هەموو کەسێك نیەو لە حەوسەڵەو پشوودرێژی و تواناو هێزی هەموو کەسەکدانیە ،باوەشپێداکردن بە مێژوو وەك کارەکی قورس ،سەخت و دژوارو بەرفراوان و قوڵ بە هەموو کەسێك ساناو گونجاو نیە،بۆیە خەدان لەقەڕەی بابەتە مێژووییەکان و بنکەکردن و لەکەینەوەو ساخکردنەوەی بابەتە جۆراو جۆرە مێژووییەکان کارەکی قورسەو ناتوانرێت بەهەموو کەس ئەو بڕدە گەوهەرو قورسە بخرێتە سەرشان و بەنێو ئەودەریا بەرفراوانە هەدرێت.
دەربارەی مێژوو وەك سیستەمەکی تیەری، فەیلەسوفی ئەمانی گەتە دەبژێت:" هەرچیەك کارو چالاکیم زیاد نەکات یان تەنانەت لەگایەکی تریشەوە هانی چلاکیەکانم نەدات، وتەنها شتم فەربکات بەزارم، بۆیە ئەم وتەیە شایستەی ئەوەیە کە لە هەموو بوارەکی ژیاندا ڕەچاوی بکەین"1 هەربۆ پاپشتی و پشتگیری (گەتە)و بەهەند وەرگرتنی وتەکەی(نیتشە)ی فەیلەسوف "لە پشەکی توژینەوەکەی لە مەڵ سوودمەندی و ناسودمەندی مێژووئەم قسەیەی گەتەی پەسەند کردووەو دەڵێت: ئەگەرپەویستمان بە مێژووە بۆ ئەوەیە کە هاوکاری ژیان و کارمان بێت، نەك لەژیان و کارساردمان بکاتەوە،نیتشە دان بەوشدا دەنێت کە مێژوو مرۆڤ بەکارە مەزنەکانی سەردەمانی پێشوو ئاشنا دەکات"2
مێژوو لە ژیانی مرۆڤدا،هەروەها ئاگاداربوون لەیی مرۆڤ لە خشتەبردن و هەڵفریواندن و بەڵادا بردن وشیارو ئاگادارەکاتەوەو تاقیکردنەوەو ئەزمانی هەزری فراوان دەکات و لەوگیری دووری دەخاتەوەو ئایندەو پاشەڕۆژ زۆر بەوونی و گەش دەبینێت، ئەوەمان بۆ دەردەخات وپیشان دەدات مێژوو مرۆڤ بۆئاگادەنەتەوەو

ڕاستییەکانی دەخاتە بەردیدو لە خەیاڵ و ئەندێشە کەنارگیری دەخات و واقیع بینانە ئاراستەی دەکات.
وینستەن چەرچڵ"کەتا ئادیەك بە خەشی مێژوونووس بوو، بە درێژایی جەنگ میژوویی وەکو ئامرازێك بە ئامانج گەیشتنە سیاسییەکانی بەکارنەهێناوە"3؟ وەزربەی کەسایەتییەکان و سیاسییەکان لە مێژوو سەردەمی خەیاندا کەك و سوودیان وەرگرتووەو تاقیکردنەوەکانی ناومێژوو هاندەریان بووە بە سەرکەوتن و بەرەو پێشەوەچوونی گەل و فەرمانڕەوایەتییان و ئاشنایەتیان بەمیژوو(معاویە)، دامەزرێنەری دەوڵەت وخەلافەتی ئەمەوی"بەپێی گەڕانەوەکانی بن، هەموو شەوەك بە شەك لە وەختی خەیی بە گوێگرتن لە سەرگوزشتەکانی مێژوو تەرخان کردووە"4 کەوابوو سودو دەستکەوتەکانی مێژوو یەکجار زەرن بە مرۆڤ و عەقڵی مرۆڤ و کردەوەو خوڕەوشتی بەرەو ئاقاری بەرز وگەشەکردوو دەبات و وەڵات و حوکمڕانی بەرەو پێشەوەو سەرکەوتن و گەشەکردن بەرزدەکاتەوەو ئایندەی هەوونی دەخاتە پێش چاو، زهنی ئایندەی گەش دەنوێنێ وپایەکانی پێشکەوتنی فراوان دەکات.

مامەستا عەبدولەقیب یوسف:
ئەم کەسایەتیی ومامەستایە وەك گەنجەك لە باکورو باشووردا،خەون وخولیایی مێژوو ئەویندارێ ئایندەو پاراستنی کەلەپوورو شارستانیەت و بناغەکانی مێژووی گەلەکەیتی،ئەو حەزو خەونی گەورەی لەئامێزوو مێشکدایە کە بناغەو پایەکانی شارستانیەت و مێژووی گەلەکەیی بپارێزی و لە فەوتان و لە ناوچوون و پووکانەوە ڕزگاری بکات، ئەم ئامانج و خولیایە بە کەیە بنەوەکانی ئیستاو ئایندەیە،کە مێژووی گەل و وەڵات و نەتەوەکەی خەیان خەشبوەت و شانازی پێوە بکەن و بەدەسکەوت و سوودەکانی پەلوو پەیەکانی مێژووی خەیان ئاشنابن و لەیزی نەتەوەو لە ناو کایەی مێژوودا ملەبکەن و ئەوانیش خاوەن پایە بەرزەکانی مێژوو بن، ئەم مامەستایە لەتەمەنی(50) ساڵی ئابردووی ئەزمەن و داهێنانیی پیایە بەرزەکانی مێژوودا بە سەخاوەتەوە خاوەنی بەرهەم و پاراستنی مێژوو کەلەپوورو شوێنەوارەکانە لە پوکانەوەو لە ناوچوون تاکە پشتوو پەنایی بە سەرکەوتنی ئامانجەکانی گەینی هەزرو گەرینی نەوەکانە بە ئەم ئامانجە و هەمیشە لە ململانە دابوو لەگەڵ گومان وبەدحاییەکان و هەزر لاوازەکانی تێگەیشتن لەمێژووی سەردەم و هاوچەرخ، ئەم مامەستایە لەپێناوی گەشەی هزری مرۆڤی کورد بەمێژوو کەلەپوورو شوێنەوارە دێرین وگرنگ ومێژووییەکان هەمیشە لە تەکۆشان و ململانێ پەویست و بەخشینەکانی لە بەردەوامیداێو ماندوو بوون نازانە کەوتەتە کوێ،ڵێگاو بەربەست و ئاستەنگە کانی بەردەم

مامۆستا "عەبدولرەقیب" زۆرو دژوار بوون بەدرێژایی پێنجا ساڵی ئابرووی سیاسی تەمەنی ئەم مرۆڤە، بەڵام ساردی و گەرمی و سەختی ڕۆژگاکانی کەمی پێنەداوەو ساردی نەکردەتەوە، بە گەیشتن بە ئامانج و سەودا سەریکەیی و پاراستنی گەنجینەکانی مێژووی گەلەکەیی و هەر بەردەوامیش لە درێژ بوونەوەی ئەو مێژووە کەپیوستە بژیان و بەردەوامیەکانیەوە.

دوایی ڕۆکەوتنی 11 ی ئازاری 1970:

ساڵی1970 وەرچەرخان و هەلومەرجێکی سیاسیی وەشنبیری پاش پێکهان وەکەوتن هاتەپێشەوە،کەمەگەی کوردی کەوتە قۆناغێکی ئارام وسەقامگیرو دوور لە شۆڕ، کەمەڕە ڕەشنبیری و ڕووناکبیریەکان لە سەر دەستی نووسەران و ڕووناکبیرانی کوردا کەوتنە نەودەخێکی ئارام و چالاکی ڕەشبیریەوە، کەی زانیاری کورد، یەکێتیی نووسەرانی کورد،دەزگای ڕەشبیریەکان بەگشتی… کەوتنە چالاکی و کەو کەبونەوەو دەرکردن و چاپکردنی کتێب و گۆڤارو ڕۆژنامە،گۆڤاری بیان،گۆڤاری نووسەری کورد، گۆڤاری گەی زانیاری کورد، گۆڤاری ڕۆژی کوردستان، گۆڤاری ڕەشنبیری نوێ، ڕۆژنامەی هاوکاری،ڕۆژنامەی پاشکەی عێراق بەکوردی و عەرەبیی… هەمووی دەسکەوتی گرنگ و بەکەڵك بوون لەنێو نەوەندی ڕەشنبیری داو چالاکیەکانیان وبەهاوکراوەو کەو سیمینارو فیستیڤاڵی ڕەشنبیریەکانیان کاریگەری گەورەی لە سەر هەلومەرج و دەخێکی پەیداکردو دەوری نووسەران و هونەرمەندان و ڕوناکبیری کورد و مامۆستایانی زانکۆکان و خەمخۆران و بەتەنگەوە هاتنی کەسانی دەسزو قەڵەم بەدەستی کورد بەنووسین و هونەرکەیان، توانیان دەخی ڕەشنبیری و ڕووناکبیری لە ئاستیکی نزمەوە بەرنە ئاستێکی پێشکەوتوو بەرز، دەیان بەرهەمی ناوازەی ئەدەبیی و ڕوناکبیری بەگشتی بەهاوبکرێتەوەو خوێنەرێکی زۆر بەتە پشەوەو دەیان نووسەرو شاعیری بەهرەدار لەنێوەندەی ڕوناکبیریدا چەکەرەو سەردەربنن و بەشداری دەخە ڕەشنبیریەکە بکەن،بەڵام دەسەڵاتی بەعس زۆری داموودەزگا ڕوناکبیریەکانی بەگشتی خستبووە ژێر چاودێریەوەو زۆرکیشی لە نووسەران و ڕوناکبیران و هونەرمەندانی دەستەمە کرد بوو،لەژێر فەرمان و دەسەڵاتی بەعسدا بەرهەم و نووسین و هونەریان ئادەپەڕاندوو، زۆر بابەتی ڕەشنبیری لەژێر چەقۆیی سانسەر(الرقابة المطبوعات)دا بوون و کارو چالاکیەکان بەگشتی سنوردار کرابوون، تا لە بەرژوەندی ژیامی بەعس و دەسەڵاتیدا بن و دەرنەچن، کاتێکیش شۆڕەو ڕۆکەوتن تووشی پێکادان بوونەوە ساڵی 1974 فشارەکان زیاتر بوون و چالاکیە ڕەشبیریەکان کەم بوونەوەو سانسەر زیاترو زۆرکیش لە نووسەرانی بەهۆوەست دایەنە پاڵ شۆش و داکۆکیان بە

بەرهەمکانیان لە مەسەلەو خەباتی گەلەکەیان کرد، تانسکەو پرتەوازەبوونی شکۆش نەگەیانەوە ناوشارکان و دەزگا هزرییەکان، بەشکیش لە نووسەران و هونەرمەندان هەرلەگەل حکومەت و دامووددزگاکانیدا بوون و تا هەرەسی شکۆش لەگەیدا بوون و پاشانیش وەک چاودێروو هەواگری و جاسوس بۆ اپەرت و زمان لەدان لەگەل ژەمی بەعس بوون و لەخزمەتیدا بوون، ئەوکەسانەش لەیاد نەچوون و زۆرینە هەوناکبیران ئەم تەوژوو چینە باش دەناسن، کەسەرجەم وتەو قسەکانی سەرەک سەدام و اپەرت و نووسینەکانیان دەکردە کوردی و بەزمانی کوردی لەدامووددزگاکانی بەعسدا چاپ وبڵاودەبوونەوەو نووسەرە مست لەگوێکان پاداشت و ئەتەمبیل و پارەو زەوی و لەپرسراوەتیان لە سەر بارودۆخی هزشنبیری لە سەر وەردەگرت.

دۆخی هزژنامەو گۆڤارەکانی سەردەمی بەعس:

بەعس و دەسەڵات و حوکمەانی چاوەکی زۆق وکراوە بوون بەسەر نەوەندی هزشنبیری و نووسەرانی کوردەوە هەموو بابەتەك بە سانسەرو هزقابە بڵاو نەدەبووە، گرنگیدان تەنیا بە بابەتی شیعرو چیرۆك و وتاری ئەدەبیی بوو، ئەمەناێین شیعرو چیرۆك وەك ژانری ئەدەبیی گرنگ نین، بۆکو گرنگ وپێویستن، شاعیرو چیرۆك نووسە کلاسیکی و لەمۆژینەکانمان بەهونەریشەوە گەنجینەو سەرمایەیەکی گرنگی گەل و نەتەوەی کوردن، بۆام هزشنبیر ونەوەندی هوناکبیری بچوك کردنەوەو گۆشەنەکردنی قەتیسکردنی لە چیرۆك و شیعردا مەترسییەکی یەکجار گەورەیە بەسەر نەوەندەکەو فەرامۆشکردنی مەژوو کەلەپووروو شوێنەوارو سەینەوەی لە عەقڵی تاکی کوردا گەورەترین پلان و وێرانکردنی ئەو نەوەندەیەو بەهەدردانەتی، ئەگەر کەوماڵی نەو هزژنامەو گۆڤارە کوردیی وعەرەبیەکانی ئەوسەردەمە بکەین لەسالی 1970 تا 1991 بەمان دەردەکەوێت چەند جەنگیکی کوشندە بەرانبەر بەکەلەپووروو مەژوو شوێنەوارو تەنانەت بابەتە فۆلکلۆرییەکان کراوەو نەوە بەنەوەی خوێندەوار زیاتر بۆلای شیعرو چیرۆکدا براون و هیچ ئاسەوارێکی عەقڵی مەژوو کەلەپووروو شوێنەوار وەك گرنگی پێدان لەنەو هزژنامەو گۆڤارەکانی بەعسدا وەك ئامارێکی هوون وبەرچاو هزکشاو نیەو زۆر لاوازە، بەرهەمکانیش بەرهەمی لاوازوو ساردوو سێی زۆرتر تەدایە وەك گرنگ و بکەك، بەمەش بەهەیی نووسەرانی کورد خیانەوە ئەم هزوتە لەژێر چاودێری بەعس و فەرمانڕەوایەتییەکێی گرنگی پێدراوەو دان هزکردن بوو بەنووسەرو هونەرمەند و شاعیری کورد تا بیر لەمەژوو کەلەپووروو شوێنەوارو گەنجینەی پێی کورد نەکرێتەوە بەرەو لە ناو چون ببرێت و هەموو هزشنبیری کورد لە

عەقلگرایی چیرك و شیعردا چەبکرێتە، ئەوش بەتەواوی لەژنامەو گۆڤارکانی ئەوسەردەمدا دەبینرێت یان پانتاییەکی گەورەی داگیرکردووە، بەڵام یەکێکیی وەك مامستا (عەبدولقەیب) و پاپشتکانیی توانیان بگژ ئەو هەوتو عەقڵە مردوو داخراوەنادا بچنەو لەململانێی تونددو پەمەترسیدا بن لەگەڵ ئەو نەوەیەی نووسەران و شاعیراندا و مەژوو کەلەپوورو شوێنەوار زیندوو بکەنەوەو هەوڵی ڕزگار کردنی بدەن و لەپێناوی ئەو گەنجینە گەورەیە قوربانی و تەکشانکی نوێ بکەن و لەپێناوی پاراستنی مەژوو شوێنەوارکانی کوردا، بەنوسین و بیرکەو واژەکردنەوە توانرا بڕ لە مەترسییەکانی وڕانکردنی مەژوو کەلەپوورو شوێنەوارە مەژووییەکان بگیرێت و ئەوش بخرێتە هزرو عەقڵی تاکەوە، بەڵاو پیرەو هۆشبیرو هونەرمەندەوە کە مەژووییی باو باپیرانیان خۆشبوێت وبەرگری لێبکەن و بەملیۆن واژە کەبکرێتەوەو نووسین لەوبارەیەوە بونوسرێت و قسەم لەخزمەتی ئەو هەوتەدا بکار بهێنرێت، نك بەعس تەنیا دژی مەژوو کەلەپوورو شوێنەوارکانی کورد بوو، بەڵکو وڕانیی کردن و لەناوەندکەشدا لەبیری نووسەرانی دەبردەوە، هەروەها هانی نووسەرانیشی دەدا دوو ئاوەند دژی مەژوو کەلەپوورو شوێنەواربن و هەوڵی چەکرە کردنی بیرکەو سەنگەربەندی بن دژی ئەو ئەوتە هوونا کبیرییە کە ئاویش خەیی لە مەژوو کەلەپوورو شوێنەوارکاندا دەبینیەوە، کەپشەوایەتییەکی لەلایەن مامستای دەسەز (عەبدولقەیب یوسف)ەوە دەکراو توانیی بەهێی چەندان کەسی هوونا کبیرەوە ئەو نەوەند گەشەپێبدەن و تەنیا چیرك وشیعر بەنەوەندی هونا کبیرییەوە پێیوەست نەکرێت و گرنگی پێنەدرێت، یان فەرامەش بکرێت، بەڵکو مەژوو کەلەپوورو شوێنەواری کورد بهەند وڕبگیرێ لەپاڵ بابەتە هوونا کبیرییەکانی تردا، تەنانەت(هوانگە) یەکانیش کە لەدامەو دەزگا هوونا کبیرییە کاندا بەاوکرابوونەوە، ئەوانیش لەپشەوایانی ئەوەوتە بوون بەس شیعرو چیرکیان بە سەرچاوەیی هۆشبیری دەزانیی و هیچ گرنگیدانك تەنانەت لە(3) ژمارەکەیی هوانگەدا بەمەژوو شوێنەوارو کەلەپوور نەبوو، تەنانەت زۆرك لەنووسەران و شاعیرانیش دژی ئەم هەوتە وەستانەوە زۆر تەمانی درژ نەبوو، تەنانەت شاعیری گەورە(لەتیف هەمەت) گوتوویەتی: هوانگە هەلکەیکی پیس بوو هیچی لەهەنەهات، چونکە دەرکەوت ئەمانیش هەرشیعرو چیرکی نوێیان بە بنەماوگرنگی هوشنبیری دەزانیی و مەژوو شوێنەوارو کەلەپووریان بەدواکەوتوو بکەك دەزانیی و هیچ گرنگیەکیان پێنەدەدا، وك مامستا لەتیف دەڵێت: هیچ شتکی ئەوتە لە بیرکەکانیان شین نەبوو پشتگیری جەماوەری و هوونا کبیریان نەبوو، بە هەوتەکیان، بەیە زۆر بەردەوام

نەبوون و وەك بەفرەكەی پار توانەوەو پوكانەوە، بۆیە هەر هۆناكبیروگەلێك نرخی مێژوو كەلەپوورو شونەوار نازانێت،ئەنگە ئایندەی هوونی نەبێت.

ساڵح حەیدەری و ئەژنامەی العراق:

چیرۆكی یەكەم:(ساڵح حەیدری)رئیس تحریر،سەرنووسەری ئەژنامەی(العراق)ی سەردەمی بەعس و كەنە شیوعیی بوو،ساڵح حیدری گوتی: بۆیانیەك وەك ئەژانی ترو پشتر چووم بۆدەوام لە ئەژنامەی(العراق) بینم لە سەرمزەكەم نامەیەك دانرابوو، كاتێك نامەكەم كردەوەو خوێندمەوە توشی حەپەسان وساكان هاتم: لە نامەكەدا بە ئاگادارەكردنەوەی پشتر… ناوەرۆكی نامەكە بریتی بوو لەوەی، كاتێك ئەم نامەیە دەكەیتەوەو دەخوێنیتەوە بە هیچ شتێك بەرەوە بەماڵەوە واز لەئەژنامەكە بهێنێ؟ ساڵح حەیدەری گوتی: كاتێك ئەم نوسەرەكەم خوێندەوە زۆر بەلامەوە سەیربوو، هیچ ناونیشانێكی لە سەر نەبوو،بۆیە وام بەباش زانی هەر لە ئەژنامەكەوە تەلەفۆنێك بەسكرتێری سەرۆك كۆمار (سەدام حسێن) بكەم و داوام لێكرد لێگەڕێ(سەدام حسێن) لە سەر ئەوكشەو گرفتە بدوێم،كاتێك سكرتێرەكە تەلەفۆنەكەی گواستەوە بە سەرۆك، بابەتەكەم بۆتەلەفۆنەكە تێگەیاند(سەدام) گوتی: استاذ ساڵح من ئاگاداری ئەو بابەتە نیم، پرسیار دەكەم و وەڵامت دەدەمەوە؟ ووتی: پاش یەك دوو سەعات (سەدام) تەلەفۆنی بۆ كردم و گووتی: استاذ میللەتی شاخ ودەشتەكییەكان لەمێژوو تاریخی خۆیی(عادات وتقالید)خۆەوشت چی دەزانێ، مەبەستی شاخاوی كوردەكان و دەشتەكییەكان بیابان نشینە عەرەبەكان بوو،پاشان(سەدام)گوتی:"جزمن تاریخ و جغرافیا، اكتب الشعروالقصۆ، ترجمها الكتب اجنبیۆ الی اللغۆ العربیۆ والكردیۆ وما انشرها "5

چیرۆكی دووەم: كەواتە ئەژمی بەعس بۆ هەموو شوێنێك نووسەران و شاعیران و هونەرمەندانی ئیستغلال و ژێر چەپۆكە كردبوو،لەنەو شیعرو چیرۆكدا تواندبوونیەو ئاوەتەی كردبووون،تا سەریان نەپەرژێتە سەرمێژوو شونەوارو كەلەپوورو بیركردنەوە یان بەشتە ئەسەن وگرنگەكان لاوازو بەهەست بێت و ئەو ژانەرە گرنگیان پێ فەرامەش و لەبیر بەرنەوە، مامەستا عەبدولڕەقیب دەڵێت: بەهەیی نووسەرانی نزیك لە دەسەاتی بەعس و سانسەرەوە، چەندین كتێبیی مێژوویی هاوچەرخ و ئەسەن و پێبایەخ و بەكەڵكی نووسەران لەلایەن(الرقابۆ المطبوعات ــ سانسەری بەاوكردنەوە) شونبزر كراون و نەدراونەتەوە بەخاوەنەكانیان وەك:

عەبدولڕەقیب یوسف:کتێبی: 1/منهج التاریخ المدن الکردستان، 2/ یوسف وزلیخا، کۆنجی حەوت ساڵ بەرهەمهێنان بوو،دەستی بە سەردا گیراو لە ناوبرا،3/ الدولە الدوستکیە ،چاپیشکرا، بڵاو لەچاپخانە دەست بەسەر هەموو ژمارەکانیدا گیراو لەکارگەی کاغەزی شاری بەسرە کرایەوە بەهەویرو کاغەزو کتێبکە ناوی چووە لیستی ڕەشی چاپەمەنیکانەوو قەدەغەکرا. هەروەها مامۆستا عبدولڕەقیب ووتی:چەندین جار وتاری مۆژووی و کۆلپووریم وشونەوارناسیم ناردووە، بگەڕاکانی ڕەشنبیری و کاروان و بیان و ڕۆژی کوردستان و… دەستی بەسەردا گیراوو بەاونەکراوەتەوو وونکراوە، وتی: جارێك لەکۆکدا، بە (مصلح جەلالی) سەرکی دەزگای ڕەشنبیری بەعس و کەنە شیوعیم گوتووە، بە وتارکانم بەاو ناکەنەوو بزرو وونی دەکەن،گوتوویەتی مامۆستا یان بەدەستمان ناگات یان لەوشونانەی بی دانریت وون دەبن، گووتی منیش وتووم خەدەنکی زەنگیانە ودەرزی نیە ونبەت وتارکانی من هەموو لەکۆینەوەن وچەندین لاپەڕە دەبن بە بزردەبن،کەواتە ئەم بڕوونی دژایەتی و پڕاوڕز خستنی نوسەرانی نیشتمانپەروەرو نەتەوەیی پیشان دەدات کەلەیگەی دەست بەسەرداگرتن و بزرکردنی بەرهەمکانیانەوە دژایەتی و ئاستەنگ دروستکردنیان بە دروست دەکەن و دەنگیان لەم ێگایانەوە کپ و خامۆش دەکراو بەدەنگیان دەکردن بە ئاوەی مۆژوو کە لەپوورو شونەوارو سینەوەی خوڕوشت و مۆژوو بەتەواوی لە ناو بەرن.
خوالێخۆشبوو(لەتیف قەرەداغی): ئەم نووسەرە نیشتمانپەروەرو کەسکی نەتەوەیی بوو، نووسەرو شاعیربوو،بەشداری شۆڕشی کردبوو گووتی: چەند کتێبکی مۆژوویم پشکۆش بە سانسەری عەراق لە بەغدا کرد،تا چاپیان بکەم، بڵام کاتێك بە وڵامکەی چووم وەری بگرمەوە وتیان دەزگای سانسەر دەستی بەسەردا گرتووەو نایداتەوە، بێیە هەرگیز ئاو بەرهەمانەم چنگ نەکەوتەوەو شونەن بزریان کردن، لە ناویان بردن.
ئەوەسیاسەتی بەعس بوو،دەربارەی کتێب و مۆژوو جوگرافیای کوردو بە خەتەرو مەترسی و ئاستەنگکی پەمەترسیان دادەنا لە ئاست گۆشەی ڕەشنبیری و بوارکانی دیکە. بێیە لەگەڵ ڕاپەڕزدا بە شاعیران و نوسەران تەنیا گرنگیان بەچیرێك و شیعری لاوازو ساردو سەدا کە کاریگەریان لە سەر خەڵك بگشتی نەبوو،هەرلەو پەوەدانگەوە، سوکایەتییان بە شاعیرو نووسەرە گەورەکانی کورد دەکردو بە بەرهەمە لاوازەکانیان دەستیان بەسەر عەقڵیەت و بەها نیشتمانیەکان و سوکایەتییان بە شەهیدو پیاوانی نیشتمانپەروەردەکردوو، هانی ڕۆژنامەنووسی بەرژەوەندپەرست و لاوازەکانیان دەدا تاچاوپەکەوتن لەگەڵ سەرێك چاش و دەست وپەوەندو جاسوسکان بکەن بە ئاوەی مەسەلە نیشتمانیی و بابەتە مۆژوویی و شونەوارە گرنگەکانی کورد ناشیرین

و سوك بكەن، ئەوەتە ڕەشنبیری و دۆخە سیاسییەش لە باربوو بە هاتنە پێشەوەی ئەم كەسلاوازو مست لەگویانەی كەویژدان و خیان پە سوك بێت و لە بڕی دژی گەلدا بوستنەوەو دژایەتی دیان نووسەرو مژووونوس وشونەوارناسی وەك (عەبدولڕەقیب) كان بكەن.

سالی(۱۹۸۰)ابوونی نووسەرانی نیشتمانپەروەر:

سالی هەشتا بەهەی بەهەزبوونی بزوتنەوەی چەكداری لە كوردستانی باشووروو، هاتنی هەزە بەرهەستكارەكان وپارت وڕەكخراوەكانی ڕۆژهەڵات وئێرانییەكان بە ئەم دیوو سنووركانی باشوور، جموجۆڵی سیاسیی وەوناكبیری و ئەدەبی چالاك بوو، تووشی ڕاچڵەكین و بەرگری زیاتر هات و نوسەرانی پاك ودەسز هەرتەنیا گرنگییان بە ئەدەب وبەرهەمی ئەدەبیی لە چیرۆك وشیعر نەدەدا، بەڵكولكۆڵینەوەی مژووی وباتە كلتووری وكلەپووری شونەوارەكانیش بوونە بابەتی گرنگ و سەرنج ڕاكێش و كەسانی وەك عەبدولڕەقیب یوسف وچەندان نووسەری تر بەرەو ئەم بوارە مژوویانە سەرنجی ڕەشنبیرەكانیان ڕادەكێشاو بەرگرییان لەمژوو كلەپووری شونەوارەكان دەكرد وبووە مسۆگەری گرنگی ڕەشنبیری و تەنانەت وێنەو مژووی زارەكی لایەن عەبدولڕەقیب یوسفەوە بووە بابەتی بایەخدارو پیرەمێردو تەكەشەرو بەتەمەنەكان وەك كەرەسەی زارەكی بوونە سەرچاوەی مژوو،ئەمەش پەویستی بەكەشف و ماندووبوونی زۆرێك هەبوو كە ڕەنز لەمژوو بگرن،وەك قەبرسانە دێرینەكان ئەشكەوت و خانووە مژووییی وكەرەستەكانی بەردگەنامەی بگیرێت و لەزەر بواردا تەمار بكرێت و زۆرێكیش وەك فشار گرنگیان پەبدریت وخوەندەواران وەوناكبیرانیان لە وەئاگا بهێنرێت و بەرگری لەبكرێت، تەنانەت بەعس لە بەرنامەیدا بوو، قوتابخانەی هەولێرو كەركوك بە ناوی پرۆژەی بازرگانییەوە وێران بكات و لە ناوی ببات، بەڵام گرنگی ئەم دووشونەوارە مەزنە بەهەی هەوەو نامەو نوسراو واژەكەردنەوە لە سەردەستی مامستا (عەبدولڕەقیب) دەستی پێكردوو، تەنانەت نوسینگەی سەرەك كەماریشی لە ئاگادار كرایەوەو هەردوو قوتابخانەمژووییەكە لە وێرانكردن ولە ناوبردن پارێزراو ڕزگار كرا، بەردگە بە ئەم بابەتە هەیە.

كەواتە ئەم مامستایە هەر لە سەرەتاوە نرخ وبەهای مژوو مۆغزاو ناوەرۆكی مژووی بە زۆرێك خەڵك ناساندوو بە گرنگییەوە بەرگری لە هەمۆیان كردوو هەوڵەكانی جۆگەی بایەخ و گرنگی پێدان بوون. لە وەتانەوە كەرەستە مژووی وشونەوارەكان كلەپووری و شونەوارەكان ئەركی حكومەتە بیانپارێزێ وبەرگرییان لێبكات، ئەركی هاوەتیانە، پاشان ڕەشنبیران ونوسەرانە مژووی خیان بپارێزن و شانازی بەابردوو ئایندیانەوە بكەن.

مامۆستا عبدولڕەقیب ،ڕێنیسانس و بانگەواز کەی
مامۆستا (عەبدولڕەقیب یوسف) ساڵی١٩٨٥،وەک یەکەم کتێب بەناوبانگ جیاوازی بەاوکردەوە کتێبکە ناوی (بانگەواز بۆ هۆناکبیرانی کوردستان لەپێناوی کەکردنەوەو زیندووکردنەوەی کەلەپووری کوردیدا)کتێبکە لە بەاوکراوەکانی پڕۆژەی هاوسەرژمارە (٢) لەچاپخانەی کامەرانی چاپکرا، کتێبکە بەپشگیری وخەرجی خوالێخۆشبوو(هوشیار قەفتان)خاوەنی پڕۆژەی هاوسەربوو،مامۆستا داوای لە هۆناکبیران ونووسەران هاوڵاتیانی کورد لە کوردستان کرد بوو لە کتێبکەدا، گرنگی بە بەڵگەنامە(الوثاق) بدەن وبیان پارێزن.
یەکەم:وەک:دەستنوس،نامەو فەرمانەکان،ئیجازەی مەلایەتی،ئەوراق و کاغەزی فەرمانگە کان،قەوارەو سەندەد،تاپۆ... کەئەم بابەتانە زۆر گرنگن لەساخکردنەوەی بابەتە مێژوویی ولێکۆڵینەوەو توێژینەوەکاندا،بۆیە پاراستن و کەکردنەوەو پارێزگاری لێکردنیان ئەرکێکی هەموو خەڵکە بەشنبیرونووسەرو هونەرمەندوکەسایەتییەکانەوە.
دووەم: بیرەوەری بەساڵاچووەکان،واتەمێژووی زارەکی زۆر گرنگە کە زۆرینەی مێژوو لە سنگی بە ساڵاچواندایە پێویستە ئەومێژووە بخرێتە سەر کاغەزو لە فەوتان بپارێزرێت. بۆیە ئەرکی هەموانە سودی گەورە لە بەتەمەن و بەساڵاچوەکان وەربگرین وتۆماریان بکەن.
سێیەم: بەندو باو ئەفسانە، بابەتە فۆلکلۆرییەکان بەهەموو جۆرەکانەوە،هەو ئەدەبیات لە فەوتان ونامان ڕزگار بکرێن بەهەرشێوەیەک بێت.
چوارەم: هونەری بیناسازی، ئەم هونەرەکی گەورەی کورد،خاوەنی مێژوویەکی کۆن ودێرینن،هەوئەدەبیات، بپارێزرێت، ناوی وەستاو شوێن و هونەرەکە تەماربکرێت و خانوەکانی ئەم نەخشونیگاردارە.. بیناسازییان تەدایە،یان ئەم هونەرییان تەدایە بپارێزرێن ولێکۆڵینەوەو توێژینەوەیان لە بارەوە ئەنجام بدرێت.
پێنجەم: هونەری وێنەکێشی وتاشینی(النحت) کوردی، گرنگی پێبدرێت وبپارێزرێت.
شەشەم: یاداشت نوسین، زۆر گرنگە پێویستە هەموتاکەک گرنگی بەم بابەتە بدات ولای لێبکرێتەوە، ئەمەش زۆر بابەتی مێژووی ساغ دەکاتەوە.
حەوتەم: پاراستنی بابەتە کەلەپووری ومێژووییەکان، وەک ئەشکەوت، قەبرسانەکان، کۆڵینەکان، بابەتە کەلەپووری و کەلتوورییەکان...
ئەمانەو دەیان خاڵ وبابەتی دیکەی گرنگ لەم کتێبەدا خراونەتەڕوو،هەکاری پاشکەوتنی بابەتەکان ڕوونکراوەتەوە،گرنگیدان تەنیا

وەک پەیوەست بەشیعر، چیرۆک، وەرگێڕان ناکات ئاوەڵی پێشکەوتنی هەشبیری و هونەرکبیری پێ مسۆگەربکەین، بەڵکو گرنگیدان تەنیا بەو بوارو لایەنانە دەوڵەمەندی هەشنبیری دەرناخات، بەڵکوگرنگیدان بە باتە کەڵەپوری وکەلتووری مێژوویییەکان زیاتر نەوەندەکە دەوڵەمەندو سەرنگین دەکات، ئەم کتێبە زرینەی نەوەندەکەی هاچەکاندو بانگەوازێکی تازەگەری وداهێنان بوو لەنەوەندی هونەرکبیری وەشنبیری کوردا.
کەواتە ئەم مامۆستایە وەک کەسێکی نیشتمانپەروەرو دڵسۆزو خەمخۆر بەمێژووی کوردو کوردستان، بووە وێژدانێکی سەرنگین و زیندوو وبەتەنگەوە هاتووی ئایندەوە پاشەکاژ بە نەوەکان و بانگەوازگەی زۆر بابەتێکی تازەو نوێخوازانە بوو، بەپاراستنی مێژووی کورد و وەک شەشێکی هەشنبیری وەونەرکبیری بەرجەستە بوو لە ناو نوسەران و هونەرکبیرانداو بەرەو هەگبەیێکی هەشن نەوەندەکەی ئاراستەکرد، کە لە مێژوودا بەشانازییەوە نەوەکان هەوێنو ماندووبوونەکانی ئەم کەسایەتییە بەرز دەنرخێنن.

عبدولرقیب یوسف

عەبدولڕەقیب یوسف لە ساڵی١٩٤٣لە دایکبووە، نووسەر و مێژوونووس و شوێنەوار ناسێکی کوردە، لە ١٩٦٠کانەوە دەربارەی مێژووی کورد و شوێنەوارەکانی دەنووسێت و چەندین شوێنەواری دەزیوەتەوە و وتاری دەربارەیان نووسیوە، لە ساڵی ١٩٧٣ یەکەمین شوێنەواری لە دەربەندی رانیە دەزیوەتەوە ،لە پارێزگای سلێمانی.
عەبدولرەقیب یوسف کەسایەتییەکی گەورەی کەلتووروپەروەر و کەلتووروپارێزی کوردستانە، زۆربەی تەمەنی خۆی تەرخانکردووە بە نووسینی مێژوو، پاراستنی کەلتووری کوردستان لە شوێنەوار، بەگەنامە، هونەرکانی تەلارسازی و نەخش و نیگاری خانووکان. بەهۆی بەرهەمە زانستی و بنەرخەکانییەوە، لەلایەن پسپۆرانەوە بەفەرهەنگی گەورەی کەلتووری شارستانی ناودێر کراوە.
وەک مامۆستا لە ناوچە جیاجیاکانی کوردستان خزمەتی کردووە.دواتر بەتەواوکاری کاروباری شوێنەوار لەئەنجومەنی وەزیران و٩ ساڵ لەو پۆستەدا خزمەتی کردووە و ساڵی ٢٠١٠ خانەنشین بووە.
مامۆستا(عەبدولڕەقیب) هەر لە سەرەتای ژیانی گەنجییەوە خولیای خوێندنەوەی بابەتە مێژوویییەکان بووە و بایەخی بەشوێنەوار داوە.
مامۆستا سەعید دەوەچی بەرەوبەرو دامەزرێنەری مۆزەخانەی موسڵ و مێژوو نووسی ناوداری عیراق، هانی مامۆستا (عەبدولڕەقیب)ی داوە بنووسێت، ئەویش لە شوباتی ١٩٦٠وە دەستی بەنووسین کردووە و

تائستا بردەوامە.
مامۆستا (عەبدولڕەقیب) شەست ساڵێ دەنووسێ و خاوەنی زیاتر لە(٥٠) کتێبی چاپکراوو دەستنووسە.
ئەو ساڵی ١٩٨٥ کتێبخانەکی بەناوی(بانگەوازێک بۆ ڕووناکبیرانی کورد) دەرکرد، لەم کتێبەدا داوای کەرکردنەوە و زیندووکردنەوەی کەلەپووری کورد و پاراستنی کرد. ئەگەرچی مامۆستا عەبدولڕەقیب چەندین کتێبی نایابی تری هەیە، بەڵام ئەم کتێبەی بەباشترین کتێب دادەنێت، لەبەرئەوەی بەوردی باسی پێویستی پاراستنی هەموو لقەکانی کەلتووری شارستانی کوردووە.

ناوی هەندێک لەکتێبە چاپکراوەکانی
(دیوانی کرمانجی،الدولە الدوستکیە فی کردستان،تابلۆکانی شەرەفنامە، بیرەوەریەکانی ئەحمەدی حەمەئاغای پشدەری،حدود کردستان الجنوبیە، لە بەگزادنامەکانی حکومەتی شێخ مەحموود، بەرگریکردنمان لەقەڵای هەولێر، وێرانکردنی قەڵای کەرکوک و هەوڵدانم بۆ ڕزگارکردنی، پێدابوون و دروستکردنی چەکی ئاگردار) و چەندان کتێبی تر.
سەدان وتارو لێکۆڵینەوەی بەزمانەکانی کوردی و عەرەبی لەڕۆژنامە و گۆڤارەکانی عیراق و کوردستان و دەرەوەدا بڵاو کردۆتەوە.
مامۆستا عەبدولڕەقیب یوسف، خولیای سەرەکی گیان بووە بەدوای شوێنەوارەکاندا، چەندان شوێنەوار و شاری کۆنی دۆزیوەتەوە، کە پێشتر نەدۆزرابوونەوە، زانایان و شارەزایانی شوێنەوار بەکارەکانی سەرسام و موحەیەر بوون،لەماوەی ٦٠ ساڵ کارکردنیدا، بەتەنها خەرمانێک بەرهەمی بەنرخی بەگزادنامە و تەماری کاسێت و فۆتۆ و قیدیۆی کەکردۆتەوە، کە ئەوە کاری دامەزراوەیەکی گەورەی نیشتمانییە، ئەو بەتەنها و لە سەر ئەرکی خۆی ئەنجامی داوە، ئەو ١٨ ملیۆن لاپەڕەی بەگزادنامە ١٣٠٠ سەعات تەماری قیدە و کاسێتی دەنگی تەماندەران و ٧٠ هەزار وێنەی فۆتۆی هەیە، کە هەموو پێکەوە سامانێکی گەورەی کەلتووری شارستانین. بەشی زۆری بەگزادنامەکانی پێشکەش بەئەرشیفی نەتەوەیی کوردستان کردووە.
مامۆستا عەبدولڕەقیب یوسف، زۆربەی ئەو ئەرشیفە بەنرخەی دیجیتاڵ کردووە، نزیکەی ١٢ ساڵ کاری تێدا کردووە بۆ ئەوەی لەڕەی ماپەڕێکی تایبەت بخەیەوە، بۆ خوێنەران بخوێنێووە. ئەو کارەشی تەواو کردووە و لەماپەڕێکیدا بەشێکی زۆری زانیاریەکانی ئەرشیفەکەی لە ژمارە(٣٢)ناوونیشانی سەرەکیدا خراوەتە ڕوو، بۆ دەوەنترین ماپەڕەی بواری کەلتووری شارستانی لە ناوچەکەدا دادەنرێت، لەکۆتاییدا هیوای سەرکەوتن و تەمەن درێژی بۆ مامۆستا

عەبدولـــقیب ئەخوازم، ئەو پیاوەی لە باکووری کوردستانەوە هات و باشوری کردە مەیدانی کارو خزمەت و بەخششکانی و کوردستانی گەورەی وەک یەک نیشتمان سەیر کرد و لە سەرانسەری ئەو نیشتمانەدا ئەوەی پێی کرا بۆ پاراستن و ناساندنی کەلتووری شارستانیی کوردستان درێغی نەکردوە، یاخوا تەمەن درێژ بێت و هەر شاد و بەختەوەر بێت.

١٠/٢٠٢٤/30

پەراوێزەکان:
1- مـــژوو لە تەرازووەدا، فەلســـەفەولەجیکی میژوو،وەرگـــانـــی د.قادرمحەمەد حسن، سەران بەها ئەحمەد ساڵی 2011 ل30

2- سەرچاوەی پێشوو،ل30
3- میـــژوو لەتەرازووەدا، فەلســـەفەولەجیکی میـــژوو، وەرگـــانـــی د.قادرمحەمەد حسن، سەران بەها ئەحمەد ساڵی 2011 ل29
4- سەرچاوەی پێشوو،ل29
5- سەرچاوە یاداشتی مامەستا عبدولـــقیب یوسف

کلتـــــووری دیجیتـــــاڵی.. عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

(شۆکی سپی لە هەولێری پایتەخت)

نەوەی دیجیتاڵی، نەوەی کلتووری دیجیتاڵی، مۆبایلی زیرەک، تەکنەکەمـــایەتییەکان… ئەو نەوەیە لەنـــوان ئاژاوەی زانیاری و خەرایی پێیوەندیکردنـــدا؛ لەنـــوان چەکـــردنەوەی تەکنەلـــژیـــا و میـــدیا و شـــوازەکـــانی بەکاربردنـــدا؛ لەنـــوان گـــانەوە شاراوەکـــان و وێنەی ڕووتدا… گرنگی بە پرسە جیهانییەکان و دارایی و تەندروستییەکان و گۆشەنیگانیان دەدەن؛ ئەم تەبەندییەی کەمـــگای زانیارییەکان، لە تێگەیشتنی نەوان مرۆڤ و دەوروبەر تەدەپـــەڕێت و وەک پەیوستییەکی

بەپەلەی گەشەسەندنی کلتووری دیجیتاڵی خەی وادا دەکاتەوە! ئەو تەکنەلۆژییە دیجیتاڵییە، لە نمایشکانیدا بانگەشەی ئازادی مرۆڤ و ژیانێکی شایستەتر بە مرۆڤ دەکات... بە دیوەکەی دیکە لەو تەکنەلۆژییە دیجیتاڵییەدا مرۆڤ کەوتەتە ژێر کاریگەریی زەدە-بەکاربردن و زەدە- قازانج... مرۆڤایەتی لەژێر ترس و خەمۆکی و دڵەڕاوکێی هەساریی دەتلێتەوە و ناتوانێ لێی دوور بکەوێتەوە، چوونکە مەستی زەدیەکان و ئازادی و نەرگزیەت... بووە.

بووەلەرزەی تەکنەلۆژیا و خەرابوونی ئاوگەی زانیاریەکان و نەبوونی مەودای ئامان و بیرکردنەوە لە تەڵە دیجیتاڵییەکان و چاودێریکردنی ژیان و چوونە ژێر باری ئەکارە تەکنیکی-ئابووریەکان، کە هەوەدەدات ژیانی مرۆڤ لە گەڕانەوەکان و ئامان دابماڵێ و لە وێنەی ڕووتدا چەی بکاتەوە... هەر تەنها کەمەڵێک نەخشی دەروونی و دەماری و کەمەڵایەتی نەخستەتەوە! دەشێ وەك کەکەڵەکانی (ئومەد قەرەنی) شاعیر لە شیعری (قەدەغەی هاتوچۆ- لە شەوێکی سپی لە هەولێری پایتەخت) کورتی بکەینەوە و بڵێین (ئارامییان کوشتوە)؛ بەهای شتەکانیان تەنیا لە (سەرمایە)دا کورت کردەتەوە... بەو مانایەش کلتووری دیجیتاڵی هەر تەنها پاڕەتیفییەت، ئاگەیاندن و شەوازەکانی بەکاربردن و ژیانێکی خەرای بەسەردا نەسەپاندووین، هەر تەنها مرۆڤی بە کەکەڵە و وەهمی ئازادی و ژیانی شایستەتر و وێنەی ڕووت گەمارە نەدراوە... ئیتر لە کلتووری دیجیتاڵیدا پاڵەوانی سەرگوزشتەکان ئاوابوون، ناگەنەوە، دەرگای ماڵەکانیان گاڵەداوە... لەنەوان دەرنەکەوتنی گەڕانەوەکان و دەرکەوتنی وێنەدا، مرۆڤی مەدەرن، مرۆڤی تەنیا و نائومەد و ئاڵا... بە ویستی خەی بەردەوام گەشێنیگاکانی بە زەدیەکان مەدەرنیزە دەکات.

زەوی گەییە یان شەوی دەی؟ ئەو پرسی گەشێنیکای (قەدەغەی هاتوچۆ)یە؛ قەدەغەی هاتوچۆ لەنەوان شاردنەوەی گەڕانەوەکان و نمایشکردنی وێنەکاندا؛ لەنەوان زەدە- ئازادی داهاتوو و بەندکردنی ئابردووداً؛ لەنەوان چاوی شەو و چاوی کامیرادا... پەماندەڵێ هەمیشە (گەڕانەوە، چاوی شەو، بەندەواری ئابردوو) ساڵەکان، بەدبەختیەکان... بەیەکتر دەژمێرن! بەڵام (نمایشکردن، چاوی کامیرا، ئازادی داهاتوو) تەنها داوا ناکات، کە بەشەویەکی (زیاتر) بژین، بەڵکە خودی (نەسرەوتن/ دەرکەوتن) لەبەرانبەر (بەدبەختی/ دەرنەکەوتن) بەرز دەکاتەوە... مرۆڤ لەنەوان (دەرنەکەوتن) و (دەرکەوتن)دا دووچاری نیشانەکانی ترس و تەکچوونی مەودا و سەزداری بووە... لە ئەنجامی داهاتووی تەکنەلۆژی و خەرایی زانیاریەکاندا گەشێنیگاکانیان تەنها دەلالەت لە دەرنەکەوتنی گەڕانەوەکان ناکەن،

بەکەڵ دەلالەت لە دژکۆتنیی وڵنە و زمانەوانی و شارەزای گەلانۆکانیش دەکەن! پۆلیسی زەدیەکان (زەد- بەکاربردن، زەد- قازانج، زەد- ئازادی، زەد- زانیاری...) پۆلیسی تەکنەلۆژیا، لە هەموو شونکدا چاویان جەهشتووە؛ زەدیەکان و زمانەوانکان... ئاستی پووکانەوە دەماریەکان و خەمۆکی و نەرگزییەت... بەرز دەکەنەوە، بەڵام کەنە فرەشگای گەلانۆکان داخراون... بە ئەوان قەدەغەی هاتوچۆیە، دژگای ماڵکانیان گەداوە، چاویان تەنها لە شاوە (هەواڵی کاتژمێر هەشت) دەبینە! تەنها لە سووچکی فرامۆشکراو هەناسە دەدەن...

تراژیدیای گەلانۆ، لە کورتی شودا نییە، لە هەواڵی کاتژمێر هەشتی گەلانۆکانەدا نییە، لە دژکۆتنیی وڵنە و وڵنەووتکاندایە، لە نەسرەوتنی مرۆڤدایە، کە لەبەرانبەر دژنکۆتن و شاردنەوەی گەلانۆکان بە (ئازاد)ی خۆیان نمایان دەکەن! هەرگیز (زەدیی) ئازادی نییە، هەرگیز وڵنە و وڵنە ەووتکان، جەوهەری گەلانۆکان نیین... جەوهەر جەوهەری ونکردووە، زمانەوانیە! وەك چۆن گەلانۆکان گەلانۆ نیین، داخراون، زمانی گەلانۆکان ئاوابوون... کەواتە ئایا خشاردنەوەی گەلانۆکان هەی بەدبختی (دژنکۆتن) گەلانۆکانە، یان پشتگوخستنی جەوهەر؟! هەبەتە ئەمە کەکەە و حەزی مرۆڤی مەدەرن بە ئەزموونکردنی زیندووەتی ژیان، دەکەوتە نەوان چاودێری و زەد- بەکاربردنەوە، ناکەوتە نەوان دژنکۆتن و شاردنەوەی جەوهەرەوە... بەڵە بانگەشەی وسبەلکەراوکانی (قەدەغەی هاتوچۆ)، ئەوەیە کە ژیان دەبەتە پشبەکیەکی خرایی وڵنە و زمانەوانە- سیمیلاکرا...ناگەتەوە! بەڵە (ئومەد قەرانی) لەنەوان دژکۆتنی وڵنەی ەووت و دژنکۆتنی گەلانۆکاندا دەە: (کامەرای چاودێری یان دەمانچە یەکەکیان دەمکوژە... ەیەك هەیە، بەڵام ئازادیی نییە...) ەیەك هەیە، بەڵام جەوهەری نییە!

ئەوەی لە گەشنیگای (قەدەغەی هاتوچۆ)دا جەختی لەدەکرەتەوە، چەمکی دژنکۆتن و زەد- دژکۆتنە... لەنەوان خشاردنەوە و زەد- نمایشدا، مرۆڤ بە (نەسرەوتن) مەحکومە، بە هەی نەسرەوتن و بە شونییەوە (بەدبختی) شونکی بە نیشتنەوە نییە... شاعیر لەنەوان خشاردنەوەی نەو گەلانۆکان و خنمایشکردنی وڵنە و زمانەوانەدا یەکەکیان دەیکوژە؛ لەنەوان تراژیدیای گەلانۆکان و وڵنەی بە جەوهەردا، لەنەوان وڵنەی ەووت و گەلانۆەی داپشراودا... قەدەغەی هاتوچۆ ادەگەینە... بەڵام بوونی گەشنیگا لەەگای ژمارەیەکی بەسنووری سیفەتکان، تەنها (دژکۆتن) و (دژنکۆتن)، (نەسرەوتن) و (بەدبختی)... نیین، کات و شونکیان بە نەماوەتەوە...

هەرگیز تەکنەلۆژیای دیجیتاڵی گرنگی بە جۆرەها گۆڕانکاری نادات، بەڵکە لە بەرهەمهێنانەوەی زەدە-دەرکەوتنداید؛ زەدە-دەرکەوتن ڕاستی ئاشکرا ناکات، بەڵکە دەبێتە زەوەنێک، زەوەنکان خەیاڵی دەبنە گۆشنیگا و بیرکردنەوە و جۆرەها بەرچوونی گۆڕانکاری و دەبنە شێوازێك لە شێوازکانی بوونی ژمارەیی، بەو مانایەش زەوەنێ، گۆڕانکاری نییە و کێشەی سەز و تراژیدیا تێدا دەرناکەوێت، بەڵکە ئاوەژوی بە زەقی لە کلتووری دیجیتاڵی دەردەکەوێت نەرگزییەتە! کەواتە هەر سێ هێندی (گۆڕانکاری، وێنە، زەوەنێ) بە شێوەیەکی زیندوو لەنێگای کلتووری دیجیتاڵییەوە بە ژمارەوە بەند دەبێ؛ ئازادی دیجیتاڵی بە ژمارەوە بەستراوەتەوە.
بە خوێندنەوەی تەواوی (شۆکی سپی لە هۆلێری پایتەخت) بڵێین: هەفتەنامەی ڕێگای کوردستان- ژمارە (١٤١٥).

وێنەی ڕووت/ گۆڕانکاری داپشراو
بگەڕێینەوە ئەم نێوەیە لەدنیای دیجیتاڵیدا دەژین، کە وردە وردە سنووری نێوان دنیای واقیعی و مەجازی نامێنن؛ لەنێوان گۆڕانکاری داپشراو و وێنەی ڕووتدا دەستێنەوە و گرنگی بە گۆشنیگا ئازادەکانیان دەدەن، هەر لە شیکاری کولتووریەوە تا دەگاتە سایکۆپاتۆلۆژی و کۆمەڵناسی؛ هەر لە پیوەندی کۆمەڵایەتییەوە تا تیۆری سیاسی... بە ئاوەژوی واقیعی زانیاریی ئێستا و کاریگەریی دەروونی و کۆمەڵایەتییەکان بخەنەڕوو.
قەدەغەی هاتوچۆیە
نە فلووسێک لە دەمدایە، نە قسەیەکی خۆش لە گیرفانم
جوانییەکانم لەسەر شەقامە کۆنکرێتییەکە باودەکەمەوە
بە دوو چڕکەیەکی ڕەش بەرەو تاوێرکان دەچڕخم
سەدەی بیست و یەکە، مشکەکان حەزدەکەن لە جەنجاڵیدا بژین!
شاعیر کەمەڵک ڕووداو بە پێشبینیکەری بەرچوونی گۆڕانکاری دەزانێت، کە بەشداری لە ڕێگ و ڕیشەی گۆشنیگاکانی سەبارەت بە سەدەی بیست و یەک دەکات، کە تێیدا ژیان دەبێتە پێشبڕکێیەکی خێرا بەرەو جەنجاڵی، کە ئامانج تەنها ژیانکردن نییە، بەڵکە ژیانێکی زیاتر، ژیانێکی دوو هێندە... بەمجۆرە ژیانکردن لە گۆڕان بەدوای مانادا بە گۆڕان بەدوای چێیدا هەنگاو دەنێت، ژیان دەبێتە کەکردنەوەی زانیارییەکان و ئەزموونکان زیاتر لەوەی بونیادنانەوەی جوانی بێ... بەمجۆرە چڕکردنەوەی ژیان، هەستی ئازادی و کرانەوە بە مرۆڤ دەبەخشێت، بەڵام پیۆستبوونێکی شاراوەش دروست دەکات، ئاوێش حەزی بەکاربردنە تەکنەلۆژیەکانن، وەک ئاوەژوی ئارامی و هەمنی مەوداکانیان لەدەست دابێت؛ بەمجۆرش ئازادیی زۆری

تەکنەلۆژیا بە گوشارەکی قورس دەگەڕێت؛ خۆشویستی بۆ ئازار؛ گەانەوە بۆ وێنەی ڕووت... ئیتر هەوەدان بە ژیانەکی زیاتر ژیان لە ئامان و جوانی تراژیدی بۆتان دەکاتەوە... بەڵام ئایا قەدەغەی هاتوچۆ هاوسەنگییەک لە نێوان تراژیدیا و تەکنەلۆژیا، لەنێوان کامیرای چاودێری و دەمانچە دەدەزێتەوە؟!
بگوومان زانین هەمیشە بەرەو پێشەوەیە، بەڵام لە دامرکاندنەوەی ئازار و ڕەشبینی و خەمەکی بە توانایە! ئومێد قەرەنی دەڵێ (ژیان تێیدا ئایکردووە، تەنیا زبڵ و پاسەوانەکانی جێهێشتوە) (کامێرای چاودێری یان دەمانچە یەکێکیان دەمکوژێ)...

(ئێیەک هەیە، بەڵام ئازادیی نییە)
پێشبینیی ئێیەك دەکرێت، پێشبینییە بە مەودایی دەکرێ، بەڵام ئازادیی نییە! بەرەوپێشچوونی زیرەکی- ژیری دەستکرد و زیادبوونی گەانکارییەکانی کۆشوهەوا دوو تەگەرەی سەرەکیی بەردەم ئەو ڕێگایەن... ڕێنگە ئەرکی وەامدانەوەی ئەو پرسیارانە لە (دەچم کونەک لە ئاسمان دەکەم و تێیدا دەژیم) ووون بێتەوە؛ ڕێنگە پێیوەندی نێوان ئۆتۆماتیکیکردنی زمان و زەدەییەکان ئەوە بێ، کە زیرەکی- ژیری دەستکرد زمانی هۆشیاری مرۆڤ پێشدەخات و جێگای گەانەوەکان دەگرێتەوە؛ بەو مانایەش بەهەی پەرەسەندنی ژیری- زیرەکی دەستکرد، ژەرخانی ئازادی لەگەڵ ئامێری جیهانی بەرەو یەکبوون هەنگاو دەنێن!
لەڕەوە (ئەرنیبووون)ی دیجیتاڵی وەک پەرەپێدانی کەمەایەتی و چارەی نوێی سەرکەوتن یان دابینکردنی ئەزموونی خۆشی بە کەسانی تر سێیر دەکرێت، یان بە میکانیزم و سەرپەرشتی تەکنەلۆژیای زمانەوانیی گوتارەکانی بەهێزتر ببێت و ئەمەش دەلالەت لە جۆهەری دەسەاتی هاوچەرخ بکات، کە پێیوەستە بە هەماهەنگی بەڵێ و زمانەوە؛ بەڵام بەدیوەکەی دیکەش (قەدەغەی هاتوچۆیە) چوونکە هەستە نەرێنییە تووندەکان و نەخەر دەتوانن ببنە هاندان بە بیرکردنەوەیەکی بەهەزی دژە باو و گۆشنیگای سەرسامکەر و گەانکاری گەورە... کەواتە دەشە قەدەغەی هاتوچۆ دەرکەوتنی ڕاستەحی مرۆڤەکی تاکگەرا و جیاواز و یاخی بە (مەپرسە چەکەم، گەر ڕاژەەتنی گشت جیهانیش بەدەست من با کەسم نەدەکوشت)
مرۆڤە داهێنەرەکان جیهانەکیان پێکهێناوە، کە خرایی هەستی کاردانەوە و وەامدانەوەی بەڵێ و نەخەر تەدا داپشراو نییە؛ لە جیهانەکدا دەژین، کە لە پاڵ پەزەتیفییەت، هونەری نکۆیکردن و نەرێنیی بەشدارە، لە جیهانەکدا دەژین، کە لە پاڵ لایك، ڕەتکردنەوە شیاوە... ژیان دەربەینی کەموکورتی و گۆشگیری و تەنیایی و دەڵاوکێی بوونە! ئەوش بەهەی گەانکارییە پەزەتیف و

نگەتیفەکانەوە، بەتایبەتی لە بواری ئاگایی و قووبوونەوەی کولتووری و پەیوەندییە جیاوازەکان و قبوڵکردنی ئەویدیکە، بەو مانایە (داهێنان) ئەو جیاوازی و گۆڕانکارییەیە، کە توانای درووستکردنی بیرکەیان شتی نوێ و ناوازەی هەبێگرتووە؛ بەو مانایە داهێنان یەکێکە لە گرنگترین بەها مرۆییەکان...
(شۆڕکی سپی لە هەولێری پایتەخت) سەرەتای ئەو چەرخەیە هەستێکی ئازادی و کرانەوە بە خوێنەر دەبەخشێت، بەڵام وابەستەییەکی شاراوەش دروست دەکات، بەو مانایەی کە ئازادی لەبەرانبەر ئاسایش بریتییە لە ئابووقەدانی تاك، چوونکە هیچ ئازادییەك بەبێ ئاسایش نییە، هیچ ئاسایشکیش بەبێ لە دەستدانی بڕشتێك لە ئازادی مەیسەر نابێ، ئەوش ێیکارێکی لەئادەبەدەری کەرکردنەوەی کەمیدیا و تراژیدیایە، بەرلەوەی بڕوات بە قبووڵکردنی ئازادی ئەویدیکەی جیاواز و پارێزگاریکردنی ئەزموونی جیاواز هەبێت...

خەمی مرۆڤی مەدەرن
(پڵیسی گەڕەک لە هەموو شوێنکن) بە ئەوەی حەزی مرۆڤی مەدەرن لە هەموو بوارەکانی چێژ، کار، پەیوەندییەکان، هونەر، تەنانەت ئازار و ناخۆشی... شی بکەنەوە؛ تاکوو ژیان بە هەستکردن بە ژیان بکەنە ئامانجێکی تەکنەلۆژی؛ بەیە (مەپرسە بە کوێ دەڕم، لەو شارەی تەنیا تەنیاییم دەجوێ) کەواتە ئامانجی تەکنەلۆژیا تەنها ژیانکردن نییە، بەڵکە ژیانێکی زیاترە، کە (ژیان تەیدا ەایکردووە) لەو نووسینەدا ەستەی نەوان کەوانەکان لە لایەن شاعیرەوەیە، بەیە دەتوانین بڵێین (ئەوانەی خۆشەویستی بە پارە دەکڕن) جینەسایدی ەاستەقینەی پەشنیار دەکەن، چوونکە گوزارشتی (خۆشەویستی بەدەست بێنە، بە ئەوەی چاوەڕێی هەکەوت بکەیت) پەشبینی تەکنەلۆژیایە، ئەگەرچی لەووی دیجیتاڵی سەربەخۆیی بە ژمارە ەادەگەیەنن، بەڵام لەووی تەکنیکییەوە واتە گەیەنەی یاسا بە کەد؛ دژ بە مەودا و ەامان و بیرکردنەوە و چاوەڕوانی... کەدکردن بە دەستبەسەرداگرتن؛ لە جیهانی دیجیتاڵیدا هەموو مرۆڤکانی دانیشتووی هەسارەی زەوی خاوەنی کەدن، لەژێر سەرپەرشتی (تەکنەلۆژیا)دان، لە زیندانی تاکەکەسی هەمیشەیدان! لە ژیانێکی تەواو خەیاڵیدا ژیانێکی نەرگزی و دەخەشکەر...
ئەمە ژیانی مەجازی ئەوەندە وروژێنەرە، کە هەمووان ژیانی ەاستەقینەی پەدەفرەشن، هەتا بە هەژیش وروژێنەرتر دەبێ، بەردەوام شانشینی مەجازی بە هەرزانتر ژیان دەکرێ؛ (شۆڕکی سپی لە هەولێری پایتەخت) تەنیا پەردە لەسەر ئەم واقیعە هەدەگرێت، کە ئێستا بە

تەواوی دەستی کردووە بە دەرکەوتن؛ وادیارە شاوە سپیەکان هەموو شتەکیان وەشاندووە؛ لەئاستیدا تەکنەلۆژیا لەگەڵ زەیەکانەوە هەکەوتەکانی وەران کردووە و باڵادەستی دیجیتاڵی و زەوەندەکان گۆشنیگا جیاوازەکانیش بەرەو دەبەن، هەزی ئاستەقینەی گەانوەکان لە پاشکشە دایە.
زەیەکان کە درکیان بەوە کرد، هەموو شتەکیان لەناوبردووە، لەگەڵ زیرەکی- ژیری دەستکردەوە تەحەدای کەتایەکانیان دەستپێکرد: بە نەهێشتنی نیوەی مرۆڤایەتی و گەینی بە ئەبەت و گەینی سیستەمی نەودەوەتی بە مەزایەکی کەمپانیا تایبەتەکان... بە ئەوەش باس لە کەدکی کەدکراو دەکەن، کە چەند کەسێک دەتوانێت دەسەات بەدەستبهێنێت، لەوەشەوە باسی ئەو خانانە دەکەن، کە کەمەک کەسی غەیرە مرۆڤ تێیدا سەرکارن و لەوەشەوە ئەگا بەو کەمە لاوکییە تەکنەلۆژییانە دەدەن، کە دەتوانرێت لە هەر شوێنکی جیهان درووست بکرێن...
شاعیر دەە (مەپرسە کەم، سەرگوزشتەیەکم، پاەوانەکانی مردوون) چوونکە ئیتر کلتووری دیجیتاڵی لەسەرووی هەموویانەوە بەرنامەکانی توانای هەماهەنگی و جوانکردن و بەلایەنکردن و ئاراستەکردنی کردەوەکانی مرۆڤی مەدەرنیان هەیە؛ بەپێی داتاکانی گۆشەندن، چاوەوان دەکرێت لە سەردەمی نەوەی (بێتا) هەردوو ئاڵنگاریی زیرەکی- ژیریی دەستکرد و زیادبوونی گەانکاریەکانی کەشوهەواش هەوونتر ببنەوە... (مەپرسە بە کوە دەەم، لەو شارەی تەنیا تەنیایم دەجوە) دەربەینکی شیعریەە.

هەولێر 20/9/2025

کفری وەک نیشتمانی یەکەمینی مەقامبەژیی.. جواد خەلیل

یادهێنانەوەی پێنج کەەکەی مەقامات لە سەدەی نۆزدهەم

مەقامات بەشکی گرنگە لە هەونەری دەنگخۆشیی خەرهەات، پێوەستبوونکی گەورەی بە ەحەی ئینسانی ئەم ناوچەیەوە هەیە و

یشکەی بۆ مۆزووی هەرێمدا چووەتە خوار، کەس لاری لێوەدا نیە خەرمانەکانگای هەست و سۆزە قووڵ و وجودیەکانی مرۆڤ و لێیەوە هونەری بەرز، بە بارتەقایی واتای وشکەخەی، هاتۆتە بوون. لە نێو خەرمانەکاتیشدا، دەڵێی دوو ئاوان و دامێنی زاگرۆس، نیشتمانی یەکەمینی هونەرە باڵاکانی مۆزووە. لەرێوە، لەم خاکە پێ پیت و پێ ژیانەوە، هونەر بە چێشنێک تیشکی دایەوە، کە بە زەرەک لە ناوچەکانی دیکەی جیهان ببێتە ئاسیەکی ڕوون.
لە کوردستانیش ناوچەی کەرکوک و گەرمیان، بەو پێیەی مۆزووکەی کارتێکراو و ئافرێنراوی نێوان دوو ژیارە، ژیاری دەڵێی دووئاوان و ژیاری زاگرۆسنشینانی دێرین، بەیەک لە هونەرکەیدا جارێک تەکەڵێی زمانیی و کلتوریی و ژینگەیی دەبینرێت، ئەمە لەم وتاردا ناچینەوە بۆ مۆزووی دێرینتر، بە شێوە جیاوازەکانی هونەر لەم ناوچەیە، بەڵکو تەنها دەماندوێت هەندێک زانیاری مۆزوویی سەبارەت بە ڕەحی هونەرییانەی ئەرە بکەین لە سەدەی نۆزدەهەمی زایینی، سەدەیەک کە تێیدا دەنگە ئاسمانییەکانی ئەم خاکە هێندە بەرز و زۆڵا بوونەوە تا بەوپەڕی جوانییەوە لە کفرییەوە، لە کەرکوکەوە بگەنە ئەوپەڕی خەرمانەکات، لەرێوە بەغدا و شارە هونەرییەکانی دیکە بە خێیان سەرسام بکەن و ببنە قوتابخانەیەک بۆ هونەرمەند و مۆقامبێژانی سەدەی نۆزدەهەم و سەدەی بیست. ئەم نووسینە، پێنج کەسەکەی گەورەی مۆقامات لەو سەدەیەدا دەنێتەوە یاد، کە هەریەکە دەکرێت لە ئایندەدا وردتر و تایبەتتر کاریان لەسەر بکرێت و زیاتر بناسێنرێن.
مۆقامات ناونیشانی ئەم قەناغە گرنگەیە، کە لە مەلا وەلییەوە دەست پێدەکات و بە ڕێستەکی گەورە لە مۆقامبێژانی ناودار کۆتایی دێت. مەلا عەبدولڕەحمان وەلی (1742_1830) لە کفری لە دایکبووە و یەکەمین ناوەکی گەورەی مۆقاماتە، قوتابخانەیەکە لێیەوە دەیان قوتابی فەری مۆقامبێژی بوون، ئەم پیاوە مامستای (شێتاغ) بووە و ِدەنگەکی ئەفسووناویی هەبووە، ئەمە جگە لە شارەزاییەکی زۆر لە شێوازەکانی مۆقام و جیاکردنەوەی جۆرەکانی لەیەکتر.
ڕەحمەتوڵا شێتاغ (1793_1871)ز لە کفری دایکبووە و لە بەغدا کۆچی دوایی کردووە، ناوی هەرە دیاری مۆقاماتی عێراقییە و داهێنەری مۆقامی تەفلیسە، یەکەمین کەسەکە لە مۆزووی خەرمانەکاتدا لە پێناوی هونەرەکەی مردبێت! تا کۆتایی ژیانی لە یەکێک لە بەناوبانگترین قاوەخانەکانی بەغدا لە کەناری ڕووباری دیجلە مۆقامی گوتووە، بە یاوەری گروپی چاغی بەغدادی کە دیارترین میوزیکژەنانی جووی بەغدای تێدا بوو. شێتاغ جگە لە داهێنانی مۆقامی تەفلیس کە بە بڕیتەکی شیعری دەست پێدەکا و بە ئەمانەا

یاحی کتایی پ دهنت، چندین داهنانی تری هبوو، لوان: (یکمین کس مقامی ئیبراهیمی ل دووگا خوندووه، یکمین کس مقامی مجلای ل کفری و کرکوکو گواستتو ب بغدا و لو ب ناوی مدمی خوندراوه، پارچی سینگی ب مقامی ست زیادکردوو و زری تریش). زرینی مقامبژانی بغدا خیان ب قوتابی شتاغ زانیو، بام ئوی جی نیگرانییه شش سا دوای مردنی شتاغ ئامری تمارکردنی دنگ دادهنرت، هموو قوتابیکانی شتاغ دنگی خیان تمار دکن، بام ب ئبد دنگی شتاغ دچتو ژر خاک و ناگاتو گوی ئم، تنها ب دماودم لی هونرمند و مقامبژانی دواترو باسی دنگخشی و گورینی ئم پیاو دکن و وک ئفسانی مژووی مقامات چیرکی لدگنو.

محمد جلبوین، ل سای (1798) ل کفری لدایکبووه و سای (1869) کچی دوایی کردوو، ب مامستای بشک ل مقامبژانی کرکوک دانراو و داهنری مقامی (جلبوین بووه و به تواوی شارزای بنما سرکییکانی مقامبژی بووه.

موجی والی خونزر، یککی ترو ل ناودارترین مقامبژانی عراق، ل سای (1802) ل کفری لدایکبووو و ل سای (1881) ل کرکوک کچی دوایی کردوو، بهی کاریگربوونی ب دنگی شتاغ هاتت نو دونیای مقامبژییو، زرک ل مقامتکانی خوندوو، لوان: (بیات، ست، حیجاز، ئیبراهیمی، سگا، پنجگا، ناری، تفلیس)، نک هر ئوند بکو خی داهنری جرکی گرنگ ل مقامات، کئویش مقامی مجلایی، کدواتر لی شتاغو ئم مقامد دبرتت بغدا و لای مقامبژانی عرب بناوی (مقامی مدمی) دناسرت. هبت ل پشتی داهنانی ئم مقامو، چندین گانوی ئفسانیی جراوجر هن، دیارترینیان ئویی کئم مقامبژ فرمانی سرپاندنی ب درکراو و ل کاتی جبجکردنیدا داوای ل جلادکان کردوو گای بدن مقامک بتو کتا ئو دمد کس نیبستب و لبرامبردا ئازادی بکن، بم چشنی مقامی مجلا دتو و ب دنگ ئفسوناوییکی جلادکی مست دکات. مجلا جرک ل تهکشی نوان مقاماتی کرکوک و بغدایه و پیکی ب قووی ل مژووی هونری ناوچی گرمیاندا چوو و غمگینیکی گورینی پو دیاره.

محمد عرب زبتییه، ل سای 1833 ل کفری لدایکبووه و سای 1897 کچی دوایی کردووه، لسر دستی محمد جلبوین فری مقامات بووه، ئاشنای زرک ل شوازکانی مقامات بووه و داهنری مقامی (زبتییه) ی، زرک ل مقامبژانی موس و

کەرکوک بە چەکی ئەم مقامبژدا چوون و لەوە فری مقامات بوون.
ئەم بناغە پتەو بە مقامبژی، کفری کردەتە خاوەنی زەخیرەیەکی گەورەی هونەری بە مقامبژان، بۆیە ئەم زەخیرەیە دەبەتە بنەمای کارکردنی مقامبژانی دواتر، بۆتایبەتی ئابرانی مقاماتی عیراقی و کوردی لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەوە تاوەکو ئێستا. ناسینی پێنج کەسەکەی گەورەی مقامات، کە هەریەکە و خودان چەچکە و شێواز تایبەتی خۆیانن، یارمەتی مژوونووس و لێکۆڵەرانی هونەری ئەم ناوچەیە دەدات، زیاتر لە پتەوی بناغە کلتوریی و فەرهەنگییەکانی کورد تێبگەن و گرێبدەنە مژووی لەبیربراو و تەمارنەکراوی ئەم گەلە ژێردەستەیەوە.

جواد خەلیل

بیست و چوار کاتژمێر لەژیانی ژنێکدا.. ئاکۆ عەبدوڵا

لەسانەی هەشتاکانەوە شەیدای کورتە رۆمانە وەرگێڕاوەکانی شتەفان تسڤایگی شاعیر و نووسەر و وەرگێڕ و شانۆنووسی نەمساییم کە ئەوسا لەچەندان خانە بە زمانی عەرەبی وەردەگێڕان. هەر کات دەستم پێیان دەگەیشت بەهەپەوە دەمخوێندنەوە، لەوانە (نامەیەك لەژنێکی نەناسراو)، (ئامەك) ، (بازنەیەك لەسەر دەریاچەی جنێف)، (شڵەژانی هەستەکان) و (بیست و چوار کاتژمێر لەژیانی ژنێکدا)… ئەوە جگە لەکتێبەکانی دیکەی لەوانە (بەلەزاك) و (بونتیاتنەرانی جیهان). بەهزاد حەوێزی ئەو کورتە رۆمانەی دوایی لەزمانی عەرەبی بە زمانی کوردی وەرگێڕا و ساڵی 2023 بەتیراژی 500 دانە لەچاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری بڵاویکردەوە. پێشتر تسڤایگ ساڵی 1927 بەزمانی ئەڵمانی بڵاویکردبووە. هاوشێوەی زۆر رۆمانی دیکەشی تێیدا ڕاشکاوانە ڕەخنەی لەنەریتی بەرجوازی ئەوسای کۆمەڵگەی ئەوروپی (چینەکەی خۆی) گرتووە. هەروەها وەك هەموو رۆمانەکانی دیکەی تێیدا زۆر بەپوختی چێتە ناخی کارەکتەرەکانی و بارودۆخی ئەو ساتەی تێیدان، شیکردەتەوە.

سەرەتا لەو رۆمانە دەبینین چیرۆکخوێن پیاوێکە وەك زۆر پاڵەوانی دیکەی رۆمانەکانی نووسەر، بەمەبەستی کات بەسەربردن گەشتی کردووە و لەکەناراوەکانی (ریفیرا) لایداوە. لەوێدا لەگەڵ کەسانی هاوچینی (بۆرجوازی) کە دوو هاوسەری ئەمانی و دوو هاوسەری ئیتاڵی و کەسێکی دانیمارکی و ژنێکی ئینگلیزین، لەهوتێلێکی رازاوە نیشتەجێن. لەسەر مێزی نانخواردنیش بەیەکتری دەگەن و قسە دەکەن. دواتر گەنجێکی فەرەنسی کۆشندە لەوێ لادەدات. هەر ئەو رۆژە لەگەڵ دوو کچی پیاوێکی قەڵەوی دەوڵەمەند یاری تێنس دەکات کە تەمەنیان 12 ساڵ و 16 ساڵە. دواتر لەگەڵ خاتوو (هنریيت) ی دایکییان، قسە دەکات. رۆژی دواتریش بەیەکەوە رادێکەن. ئەو هەواڵە ئارامی شۆنەکە دەهەژێنێ. ئامادەبووان لەسەر مێزی خوان لێکدانەوەی بێ دەکەن و بەناپاك لەقەڵەمی دەدەن. تەنانەت گومانی ئەوەش دەکەن خاتوو هنریيت پێشتر پلانی ئەو راکردنەی دانابێت، بەڵام لەناویاندا چیرۆکخوێن بۆچوونی پێچەوانە دەخاتەووو. داکۆکیش لەو کارەی ئەو دەکات. بەوەش گفتوگۆکە بەرەو توندی دەچێت. وەك چیرۆکخوێن لەلاپەڕە 21 ئەو چاپە کوردییە بەو جۆرە باسی دەکات (جا لەبەبەختیانا بێ دژایەتی و بەگژاچوونەوەی من لەوە زیاتر چیدیکەیان چاکتر چنگ نەکەوت گوایە کەسی رەبەن ئەو بەتەنیا تاکە کەسێکە ئەو هەڵوێستەی من وەرگرێ و لەمیانەی سەرکێشییە سێکسییە ئاسان و بەسەرچووەکانی پیاوێکی بێ ژن، حوکم بەسەر ویژدانی مێینە بدات) . هاوکات ژنە ئینگلیزەکە کە خاتوو (س)ی ناوێ بەهانای چیرۆکخوێن دێت و لێناگەێت ئەنجامی گفتوگۆکە بەشەڕ بگات. ئەو کە زیاتر گوێی دەگرت و کەمتر دەدوا بەسەنگینی خۆی جلەوەکە دەگرێت و داوا دەکات لەسەرخۆبن.

دواتر وەك لە لەلاپەڕە 25 دەبینین بەو جۆرە لەچیرۆکخوێن دەپرسێ (هەروەك تێگەیشتبم، تێ پێت وایە خاتوو (هنریيت) یا هەر ئافرەتێکی دیکە دەتوانێ بەبێ پلان و مشوری پێشوەختە، خۆ بخاتە ناو سەرەڕۆییەکی ئاوا چاوەڕوان نەکراو، پێشت وایە ناکرێ ئافرەتێکی ئاوها جۆرێ لەو رەفتار و هەڵسوکەوتە بنوێنێ، کە بەر لە سعاتێك لای مەحاڵ بووە). ئەویش لەوەڵامدا دەڵێ (بەڵێ). ئینجا لەلاپەڕە 28 بەو جۆرە چیرۆکخوێن لەبەرامبەر ئەوان شیکاری کارەکەی هنریيت دەکات (ئەو تەنیا ئاشقێکی مەزنە، من پێش ئەوەی بەو شتە بزانم، ئەو لەلای من تەنیا ئافرەتێکی زەعیفەی ئاسایی بوو، ڕەزم هەیە بۆی، چونکە بەدوای خواست و ویستە ئازاکەی خۆی کەوت).

دواتر ئەو روانینە جیاوازەی چیرۆکخوێن وەها لەخاتوو (س) دەکات داوای لێبکات گوێی بێ رادێرێ تاکو راستگۆیانەی چیرۆکی خۆی بێ بگێڕێتەوە کە 24 ساڵ لەمەوبەر رووبداوە. چیرۆکی بیست و چوار

کاتژمێری تەواو جیاواز لەژیاندا. کە ئەوسا تەمەنی 42 ساڵ بوو. دوو ساڵ بوو هاوسەرە دەوڵەمەندەکەی مرد بوو. دوو کوڕەکەشی خەریکی ژیانی خۆیان بوون. ئیتر لێرەوە کێشەی هنریت لەماناکە نامێنێ و دەبێتە بەسەرهاتی خاتوو (س) لەو بیست و چوار کاتژمێرەیدا، بەوەش لایەنە هونەرییەکەی رۆمانەکەی یەکجار نایاب بووە.
پوختەی گرانەوەی بەسەرهاتەکەی خاتوو (س) بەو جۆرەیە: دوای مردنی هاوسەرەکەی بێ خەمڕەوێنی بەردەوام لەو شار بێ ئەو شار دەچوو و لەهۆتێلەکان دەماوە، تا شەوێك لەقومارخانەیەکی مۆنتی کارلۆ گەنجێکی کێشنەی 24 ساڵان دەبینێ کە لەئارستۆکراتییە پۆلۆنییەکان بوو بێ کاری دپلۆماسی خەریك بوو، بەڕام ئالودەی قومارکردن بوو. دوای ئەوەی پارەیەکی زۆر دەدۆڕێنێ و دێتەنگانە دەردەچێت و لەژێر بارانی بەڵەزمە لەسەر کورسییەکی پارکێك دادەنیشێ و بیردەکاتەوە. خاتوو (س) وەهای بەخەیاڵی دادێت ئەگەر فریای نەکەوێت ئەو کوڕە خۆی دەکوژێت، بۆیە لێی نزیك دەکەوێتەوە و هەوڵی لەگەڵ دەدات. هەر ئەو شەوە بەرەو هوتێلێکی هەرزان بەهای دەبات و پارەشی پێدەدات، لەبەرامبەردا کوڕە بێهیواکە وەها دەزانێت ئەو ژنە بێ پارە دوای کەوتووە کەچی خاتوو (س) دنیای دەکاتەوە تەنیا مەبەستی رزگارکردنی ئەوە. کاتێکیش دەیەوێت زۆر لەکوڕەکە بکات بچێتە ناو هوتێلەکە، کوڕە دەستی دەگرێت و لەگەڵ خۆی دەیباتە سەرەوە. ئینجا بەیەکەوە دەخەون. ڕۆژی دواتر کە بەلای خاتوو (س) زۆر نامۆ دەبێت و هەستیش بەشەرمەزاری دەکات. لەگەڵ کوڕەکە دەردەچن و ناچاریشی دەکات پەیمان بدات جارێکی دیکە قومار نەکات. ئەویش لەکەسە بەدەن دەدات. ئەوسا خاتوو (س) پارەی گرانەوە و پارەی زیادەی دزراوەکەشی پێدەدات کە وەك بارمتە داینابوون. دوای لەیەکتر جیابوونەوە کوڕەکە بیاربوو بەرەو وڵستگەی شەمەندەفەر بڕوات. خاتوو (س) یش دووچاری بارێکی خراپی دەرووندی دەبێت کە خۆشی لەخۆی ناگات، هەرچەندە بەگوێرەی گرانەوەکانی دەیەوێت چیرۆکخوێن دنیا بکاتەوە هەرگیز مەبەستی داڕژتنی پڕوەندی نەبوو لەگەڵ ئەو کوڕە نامۆیە، بەڵام دڵی پڕوەی پەیوەست ببوو. وەك لەپەلاپەڕە 130 بەو جۆرە دەبینین (هەوڵم دا بەرووڕی بیر لە هزیەکانی ڕاکردن لە هەوەسی شێتیی ئازاربەخش و کوشندە بکەمەوە، هەوەسی تووڕەیی، پەشیمانی، نائومێدیی). دواتر لەناو ئەو پەستییەی تێکەوتبوو کاتێك کە شەوی دواتر دەچێتەوە قومارخانەکە، دەبێت کوڕەکە پەیمانی شکاندووە و لەناو ئاپارتمێنتەکی خەریکی ڕۆلێتە.
ئەوە بەسەرهاتی بیست و چوار کاتژمێری جیاوازی ژیانی بوو.. بۆیە خاتوون لەشوێنی ئەودا هەر ئەو شەوە وڵستگە بەوڵستگە، شەمەندەفەر دەبێ تا دەگاتە شاری لەندەن و لەماڵی کوڕەکی لادەدات. لەلاپەڕە

147 بەو جۆرە دڵخی دوای ئەو رووداوەی دەربڕیوە (خانەوادەکەم بۆ من نیگەران بوون، هەروەك چۆن بۆ نەخۆش نیگەرانن، وەڵێ سۆز و خۆشەویستییان ئازاریان سەختتر، بەسۆزتر دەکردم، من شەرم دایدەگرتم، شەرمم لەرزگرتنیان دەکرد، لە سۆز و لوتفیان، دەبوایەش بەردەوام چاودێری خۆمم کردبا لەهۆکاڵ لەبەردەمیانا هاوارم کردبا، کە من ناپاکیم لەگەڵ هەر هەموویان کردووە، لەبیرم کردوون و بەهۆی هەوەسێکی شێتانە و نەفامانە ماوەیەك بەجێم هێشتوون).

لەلایەن 149 هۆکاری گۆڕانەوەی بەسەرهاتی ئەو بیست و چوار کاتژمێرەی بۆ چیرۆکخوێن بەو جۆرە باس دەکات (ئێستاکەش تێدەگەی، لەبەرچی لەهۆکاڵ بۆیارم دا ئەو چیرۆکەت بۆ بگێڕمەوە، لەکاتێکدا تۆ داکۆکی و بەرگریت لەخاتوو (هنریيت) دەکرد و بەهەموو دڵ و دەروونتەوە لەگەڵ ئەو بیرۆکەیە بووی کە بیست و چوار سعات دەتوانن سەرتاپای ژیانی ژنێك بگۆڕن، هەستم کرد ئەو وشانە من دەگرنەوە، منیش سوپاسگوزاری تۆ بووم، چونکە من – بۆ یەکەمجار- هەستم بەبوونی کەسێك کرد هاوڕامە).

دوای کۆتایی گۆڕانەوەکە خاتوو (س) ماڵئاوایی لێدەکات و هیوای گەشتێکی خۆشیشی بۆ دەخوازێ، چیرۆکخوێنیش لەلاپەڕەی کۆتایی، (لاپەڕە151) بەو جۆرە بەباسەکە تەواودەکات (ئایا ئەوە رەنگدانەوەی تاسە و خولیایەکی دامرکاو و کوژاوە بوو؟ ئایا ئەوە ئەو نیگەرانی و پەشۆیە بوو، کە لەناکاو رووەمتەکانی بە سوورێکی بێئاقرە رەنگ گۆڕکرد و تا پرچە سپیەکەی هەڵدەکشا؟ ئەو لێرەکانە چەشنی کچێکە، بەئابڕوو و حەیاوە نیگەرانە لە بیرەوەرییەك و شەرمبارە لەدانپیانانی. من، بەدەست خۆم نەبوو، ئەو سەربردەیە کاری تێکردم و هەستم بە حەز و ئارەزوویەکی بەجێش و خرۆش کرد بۆ ئەوەی بە وشەیەك رێز و سوپاسگوزاری خۆمی بۆ دەربڕم، وەڵێ دەنگ لە گەروما خنکا، بەتاو و تینەوەش چەمیمەوە و بەحورمەتەوە دەستە سیس و بنێسەکەیم ماچ کرد، ئەو دەستەی هەروەك گەڵای پاییزە تێزك هەڵدەلەرزی).

ئاکۆ عەبدوڵا

عێراق لەبەردەم ئایندەی حکومەتکی ئیفلیجدا!.. عوسمانی حاجی مارف

١١ی ئەم مانگە ماراسۆنی هەڵبژاردنی پەرلەمانی عێراق بەڕێکرا، ئەمەش لەکاتێکدایە کە دووبارەکی قۆناغێک لەنێوان کوتلە سیاسیە شیعەکاندا کە هاوپەیمانی "چوارچێوەی هەماهەنگی" پێکدەهێنن. ململانێی دەسەڵات لەنێوان هەردوو کاندیدی شیعە بۆ سەرۆک وەزیران، سودانی و مالیکی چڕتر بۆتەوە. بەدوای ئەم هەڵبژاردنەدا لە ئەستاوە کاردانەوەکانی زیاتر دەبینین، بۆتایبەتی کە هیچ لایەنێکیان نەیانتوانی دەنگی یەکلاییکەرەوە بە پێکهاتنی حکومەت بەدەست بهێنێت، جگە لەوەش وەک کوتلەیەکیش لەنێو چوارچێوەی هەماهەنگیدا ناتوانن پێکهێنەری حکومەت بن، ئەمە قوڵبوونەوەی ئاو قەیرانەیە کە پێشبینی دەکرا.

لە هەڵبژاردنە ناوخۆییەکانی مانگی کانونی دووەمی ساڵی٢٠٢٣دا، سودانی بەنیاز بوو بۆ لیستی جیاواز خۆی کاندید بکات، بەڵام لەژێر فشاری لایەنە شیعەکان و لە هەوڵێک بۆ پاراستنی حکومەتکەی، بڕیاریدا بەشداری هەڵبژاردنەکە بکات. بەڵام لە ڕۆژی ئەم هەڵبژاردنەدا بۆ لیستی تایبەتی خۆی بەناوی هاوپەیمانی ئاوەدانکردنەوە گۆڕپێدان بۆ کابەریکردن لەگەڵ چوارچێوەی هەماهەنگی بەشداریکردو زۆرترین دەنگی هێنا. لە مانگی ئایاری ٢٠٢٥دا ئەم هاوپەیمانییەی دامەزراند کە لە حەوت بڵۆکی سەرەکی پێکهاتووە و سەرکردەی سەربازی و خەڵکی و سیاسی لەخۆدەگرێت، ئەم هەنگاوە بووە هۆی دابەشبونی بەرچاو لەناو پارتە شیعەکاندا، کە بۆیاریاندا بۆ زیاتر لە دە لیستی جیاواز لە هەڵبژاردنەکان بەشداری بکەن.

عێراق دەچێتە قۆناغێکی هەستیاری دانوستانەکانی نێوان لایەنەکان بۆ پێکهێنانی حکومەت، قۆناغێک کە زیاتر شاهیدی پەرەسەندنی گرژیە سیاسیەکانێ و مامەڵە و ئاڵوگۆڕی تەمەت لەنێوان بلۆکەکاندا دەردەخات، ئەگەر ئەم قەیرانە بەردەوام بێت، ئەوا دەتوانێت کاریگەری نەرێنی لەسەر دەخی ژیانی خەڵک زیاترکات، بۆ ئەگەرێکی زۆرەوە ئاستی بێزاری و ناڕازایەتی بەرز دەکاتەوە، بۆتایبەتی بەرامبەرکانی هەڵبژاردن بۆ خرایی کاو دەبنەوە.

ئێستا پێکهێنانی هاوپەیمانی لەنێوان لایەنە جیاوازەکاندا بووەتە پێویستیەکی سیاسی، ئاکامی ئەم هەڵبژاردنە پەرتی و پەرشوبڵاوی

هەڵاینەی نیشانداوە، ئەمش بازاڕی دانوستانی کردەتە ناچارێک، لیستە کۆبەکارەکان نوێنەرایەتی کەمێک پێوەندی تائیفی و نەتەوەیی جەراوجەر دەکەن، لەوانە شیعە، سوننە، کورد و چەند کەمایەتیەک، بەگوێرەی ڕێکەوتنی ئەم پەکهاتانە لە دامەزراوەی سیاسەتی عەراقدا لەماوەی دوو دەیەی ڕابردوودا، ئەوەی بەرچاوە بەزەری بڵاکی شیعە حکومەت پێکدەهێنێت.
ئەوەی پەویستە لەم دەخەدا سەرنجی بدەین، ئەستەمە بڵاکە سیاسیەکانی بەشدار لە دانوستانەکانی پێکهێنانی حکومەتدا دەورو هەوەستی ئەمریکا پشتگوێ بخەن، واشنتەن بەردەوام داوای دامەزینی چەک لە لایەنەکانی سەر بە ئێران دەکات، بەڵام هیچکام لەو داواکاریانە جێبەجێ نەکراون. هەبەتە دەخەکە ئاڵۆزترە، بەتایبەتی کە ئەم گروپە چەکدارانە پێویستن بە زەرەک لە پارتە شیعەکانەوە کە دەستکەوتی بەرچاویان لە هەبژاردنەکاندا بەدەستهێناوە، ئەمش مانای دەوری سەرکەوتوی دەخالەتی کەماری ئیسلامی ئێرانە لەم هەبژاردنەدا.
لەهەمانکاتدا ئەو بڵاکە میلشیایانەی سەر بەئێرانن، کورسی زەرتریان بەدەستهێناوە لەچاو هەبژاردنەکانی پێشوودا، بەیە تاران ئەنجامی هەبژاردنەکانی عەراق بە فاکتەرێکی یەکلایکەرەوە بە ڕاگرتنی پەژەکانی ئەمریکا لە ناوچەکە مامەڵە دەکات و لەهەوڵی دەخالەتی زیاتری خەیدایە، هەروەها ئێران هەشداریداوە لەوە کە عەراق جارێکی دیکە ببێتە گۆڕەپانی شەڕ، ئەگەر بڵاکە سیاسیەکان ئەم قەناغە بە باشی بەڕێوەنەبەن، هەر بەیە بڵاکە شیعەکانی نزیک بە تاران لەنەو گەژاوی ئەوەدان کە دەبەت کاندیدەکان بەسەرەک وەزیران هەبەت کە واشنتەن قەبوڵی بکات.
دیارترین تەوەر کە ئێستا زاڵ بووە بەسەر دەخەکەدا ئەو ئاڵۆزیەیە کە ئەنجامەکانی هەبژاردن داویەتی بەدەستەوە، وە ئەو پرسیارە دەخاتە بەردەم هەر عەراقیەک؛ ئەم گەژاوەی ئەنجامی هەبژاردنەکان، چۆن حکومەتی لە پەکدەت؟
ئەوەی ئێستا شاهیدی دەبین، ململانێیەکی بەدەنگ و سەختە لە پشت دەرگا داخراوەکانەوە، هەزە کاریگەرەکان تواناکانیان لە پشتی پەردەوە خەرجدەکەن بە گەیشتن بە ئەگە چارەیەک، لە پاراستنی هەزەکانیان و پەگەیان لەدەساتدا، چونکە درک بەوە دەکەن کە دابینی ڕاستەوخۆ دوای پرسەی هەبژاردن، دەتوانێت پەگەو دەستکەوتەکانیان بخاتە مەترسیەوە، بەیە ئەوان تاکتیکی خۆاگری سیاسیان پەباشترە، لەوەی دەستبەجێ حکومەت پێکبهێنن، ئەمش ئاراستەیەکی ساختەی ئارامی بە دیمەنەکە دەبەخشێت، چونکە دەخەکی ئاڵۆزو پێچیدە نیشان ئەدات.

بەرامبەر ئۆگری ئۆش هەیە دوای ئەم هەمنیە هەزە میلیشیاکان کەبنۆو بە ئاراستەی خولەکی دیکەی درژبونۆوی بارگرژی هەنگاو بنەنن، کە لە نۆوان لایەنەکاندا بەتایبەتی چوارچۆوی هەماهەنگی دەردەکەت، بە نمونە سەردانی سودانی بۆ لای بارزانی و بەدوایدا مالکیش سەردانی بارزانی دەکات، ئەمش ئۆو دەگەیەنێت کە تائێستا کێشەکانی نۆوان چوارچۆوی هەماهەنگی نەیتوانیو بەلایەکدا ساغ بێتۆو، ئۆوا بۆ ناچاری دیمەنەکە دەگۆڕێتۆو بۆ ململانێیەکی توند، بەرامبەر ئەمجارە هەنگۆ چەتر بێت و لەکۆتای قووڵتری هەبێت بۆ داهاتووی پەکهاتەی دەوڵەتی عەراق و یەکگرتویەکەی، مەگەر لەژێر فشاری ئەمریکاو ئێراندا بۆ ناچاری پەکهاتەیەک پەک بهەنن.
ئێستا لەووی ژمارەیەوە وەها دەردەکەوێت کە سودانی بگەڕێتۆو بۆ پێستی سەرەک وەزیرانی عەراق، لەکاتەکدا ڕاستە کە لیستەکەی زۆرترین کورسی بەدەستهێناوە و ٤٦ کورسی لە کەی ٣٢٩ کورسی مسۆگەر کردووە، بەڵام بەهەمانشێوە ئۆوش هەشنە کە سودانی بشێویەکی کاریگەر ٣٨ پەرلەمانتاری سەر بە بلۆکەکەی بۆ کەنترۆڵ ناکرێت. ئەم ٣٨ پەرلەمانتارە لەنۆوان فالح ئەلفەیاز سەرەکی هەزەکانی حەشدی شەعبی و ئەحمەد ئەسەدی سەرەکی بلۆکی جوند ئەلئیمام و شێخ حەیدەر غەریفی نوێنەری فراکسیۆنی عوفیە دابەشکراون. ئەمش بۆ مانایەکە سودانی بلۆکێکی یەکدەستی نیە و نەیتوانی لەگەڵی ئۆو هەبژاردنانەی کە ئۆو سەرکایەتی و سەرپەرشتی دەکرد، خواستەکانی خۆی بدیبهێنێت.
پێشبینی دەکرێت لە ماوەیەکی درژخایەندا بەر لە پەکهەنانی حکومەتی نوێی عەراق، ئەم قەناغە ئاڵۆزەی عەراق پیاتپەر دەبێت، ئۆگری هەڵوەشاندنەوەی بلۆکەکەی سودانی بەدور نازانرێت، کە بە "لیستی ئاوەدانکردنەوە و گێشپێدان" ناسراوە، بەتایبەتی گەر لەدەرەوەی چوارچۆوە هەماهەنگی، هاوپەیمانی تر پەک بهەنێت.
بەگشتی دەتوانین بڵێین نوێنەرایەتی پەرلەمان فاکتەری یەکلاکەرەوە نیە و نابێت بە پەکهەنانی حکومەت و داشتنی قەناغی داهاتوو، بەڵکو دانوستان و هەکۆتنی زۆرینەی کوتلەکان، هاوکاتی خۆگونجاندنیان لەبەرامبەر ململانێی ئەمریکاو ئێراندا، ئەمە تەواو سروشتی واقیعی سیاسی عەراق و پەداویستیەکانی سیستمی پەرلەمانی وەاتەکە کە بە بادەستی هەزی میلیشیای تائفی و نەتەوەیی دەناسرێتەوە.
سەرەڕای ئەنجامی هەبژاردنەکان، سودانی هەشتا ناچارە مامەڵەی پاراستنی سەرکایەتی ئەنجومەنی وەزیران بکات، هەرچەندە ئەم بابەتە لە دەستی دەنگدەراندا نەماوە، بەڵکو ئێستا لای هەزە سیاسیەکانە، بەڵام بەهەی کێشەکانی ئێستای سودانی لەنۆوان

چوارچێوەی هەماهەنگیدا، پێلەدەماوەت بە هەمو لایەکدا تا هاوپەیمانیەکی تر بە پێکهێنانی حکومەت دامەزرێنێت، ئەمەش لەدژی شیعەکان و چوارچێوەی هەماهەنگی مامەڵەیەکی سەختە.
هەرچەندە سودانی لەماوەی سەرکایەتیەکەی سەرکەوتوو بوو لە بەهێزکردنی پێگەی خۆی، لەلایەک بە گواستنەوەی هاوسەنگی هێز لەناو چوارچێوەی هەماهەنگیدا لە بەرژەوەندی خۆی، لەلایەکی ترەوە ڕاگرتنی هاوسەنگی لە نێوان ئێران و ئەمریکادا، بەیە توانی هاوپەیمانیەکی نوێی بەهێز پێکبهێنێت بە بەشداریکردن لەم هەڵبژاردنەدا.
دەستپێکردنی دانوستانەکان بە هەڵبژاردنی سەرۆک وەزیرانی داهاتووی عێراق، ئاشکرایە کە سەخت و ئاڵۆز دەبێت، بە لەبەرچاوگرتنی کێبەکێی نێوان خودی هێزە شیعەکان لەلایەک و لەنێوان چوارچێوەی هەماهەنگی و هێزە سوننە و کوردیەکان لەلایەکی دیکەوە.
بە بەکارهێنانی پەیوەندیەکانی حکومەتی عێراق لەگەڵ ئەمریکا و ئێران، هەرلایەنێک بەجۆرێک وێنای بەرژەوەندیەکانی دەکات و مامەڵەی دەکات، بەتایبەتی بە لەبەرچاوگرتنی فشارەکانی واشنتۆن بە سەر بەغدا بە سنووردارکردنی کاریگەری هێزە میلیشیاکانی پەیوەست بە تاران، کە بەشێکی کاریگەریان لەسەر شانۆی سیاسی عێراق هەیە، هەندێکجاریش دەستاتی دەوڵەتی فەرمی تێدەپەڕێنن. پێشبینی دەکرێت چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم پرسانە بەشێکی سەرەکی بێت لە دانوستانەکانی هەڵبژاردنی سەرۆک وەزیران.
لەنێوان ڕاچاوکردنی دەخی ناوخۆیی و کاریگەری دەرەکی و تەحەددیاتی ئاسایش و ئابووری و بنیاتنانی پەیوەندی لەنێوان حکومەت و هاووڵاتیانیدا، ڕێگای پێکهێنانی حکومەتی داهاتوو ڕەشنە کە درێژ دەردەکەوێت. هاوکات، ڕاگەیاندنی هەمان چوارچێوەی هەماهەنگی وەک گەورەترین بلۆکە بە جارێکی تری زاڵبوونی بەسەر دیمەنی سیاسیدا، ئەمەش لە ئۆگەری پێکهێنانی حکومەتدا گرفتی گەورە دەخاتە سەر ئایندەی بەڕێوەبردنی حکومەت لە عێراقدا، گەر حکومەتیش پێکبهێنن، نەک ناتوانن ئارامی و سەقامگیری بەرجەستەکەنەوە، بەڵکو باگرژی زیاتر دەخەنە بەردەم ئایندەی عێراق و کوردستان.

پـــــت لـ وـــــژداد.. رـزا شـوان

پـــت چـيـيـ؟
وشـی (پـــــت) لـ وشـی (کـمپـــــت) ی فـرانـــسی کـــنـو وـرگيراوـ، کـ ئاماژـيـ بـ (پلانـکی نهـنی) يان (پيلانگـــی). هـنـدـک لـ توـژـنـران پـيان وايـ کـ وشـی پـــت رـسـنايـتی بـ وـژـی ئـمريکی دـگـــــتـو. لـ زمانی ئينگـليزيشدا (پـــت) ـ. لـ زمـانی کوردـيـدا. وشـی (گـرـ) بـرانـبـر بـ پـــتـ. بـــام پـــت لـ گـرـ فـراونـتر و گـشتگـيـريـترـ.
پـــناسـی پـــت:

پـــــت بـريتيـيـ لـ نـخشـکـشـانی رـکـوپـکی ريزبـنـديی زنجيـرـ رووداوـکان و گـرـدانيان بـيـکـوـ، کـ رووداوی سـرـکی: چيرـک، کورتـ چيرـک، داستان، رـمان، شانـنامـ، فـيلم يان هـر بـرهـمـکی وـژـيـی گـــانـوـی تـر پـکدـهـــنن. پـــت داوـکـانی چيـرـکـوـ دـچـنـــت. کـارـکـتـرـکان و ژيـــنگـ و مـلـمـلانـــيـکـــان، لـ گـــانـوـيـکی يـکگـرتـــوودا، بـيـکـوـ دـبـسـتـت. کـ تـيـدا هـريـکـيـان (جگـ لـ کـتـايی)، لاينـکـم کـاريگـری لـسـر يـکـــتری هـيـ. پـــتـی بـهـــز بـ دـوری هـکار و ئـنجامـدا دـسوـــتـو. رووداوـک رووداوـــکی ديکـ دـوروـژـنـــت. لـ رـــگای بـنـمـای هـکار و ئـنجامـوـ. واتـ هـر رووداوـک بـ ريـزبـنـدی لـژيکی و يـک لـ دوای يـک، بـرـو رووداوی دواتـر دـبـات. رووداوـکـان بـيـکـوـ گـرـدراون، کارـکـتـری سـرـکی يان (کارـکـتـرـکان) دـخـنـ دـخـکی بـرـکگـيری و بـرـگـريـوـ، نـاچـاريـان دـکـات بـيـاربـدـن و رووبـــووی دـرئـنجامـکـانی ببـنـوـ. چيـرـکـ بـرـو رووداوـکی چارـنووسساز و چارـسـرـکـردن دـبـات. پـــت پـا بـ کارـکـتـرـکانـوـ دـنـت، بـرـو گـشتـک تـهـــبـکـن. لـوانـيـ گـشـتـکـ جـستـيی، دـرووـنی، ئـقـی، سـزداری بـت. بـ زـری هـردووکيانـن واتا (جـستـيی و دـرووـنی) ن. گـشتی سـرـکی پـــت، دـبـتـ رووداوـکی چارـنـووسساز و يـکـلايـکـردنـوـ.
پـــت بـبـــپشت و بـــزوـنـری چـيـرـکـ، لـ ناوـــکـدا ئـو بـزوـنـرـيـ، کـ چيرـک بـرـو پـشـوـ دـبـات. خـاـکـانی نـوان سـرـتـا و ناوـــاست و کـتـايی بـيـکـوـ دـبـسـتـوـ. پـــت تـوخـمـکی بـنـــتـيـيـ لـ گـــانـوـی چـيـرـک. بـبـ

پەتەکی روون، وا دەردەکەوێت کە چیرۆک ئامانجەکی نییە، یان لایکەم وەشاوەتەوە. کارکتەرەکان بەبێ ئامانج گوزەردەکەن، رووداوەکانیش بەبێ دڕئەنجام رووددەدەن.

ئەم زاراوەیە تیشک دەخاتە سەر خاڵە گرنگەکان لەناو چیرۆکەکەدا، دڕئەنجامیان هەیە. هەروەها زاراوەی پەرت، دەتوانێت کردارێک بێت، وەک بەشێک لە پیشەی نووسین. ئاماژەیە بە داشتن و ڕەخستنی رووداوەکانی چیرۆکەکانی نووسەران.
سەیر نییە کە بە درێژایی سەدەکان، پەرت لە بەرهەمە وێژەییە بەشوومارەکاندا بەکارهاتووە. زۆر جار پەرت ئاماژەیە بە پوختەیەکی گەلانەوە یان کورتکردنەوەیەک لە چیرۆک.
پەرت نهێنی سەرکەوتنی هەر چیرۆکێک. ئامرازێکی سەرکییە بە سەرکەوتنی نووسینی پارتووکی منداڵان: چیرۆک، کورتە چیرۆک، ڕۆمان و زۆربەی بەرهەمە ناخیاڵییەکان و زۆرێک لە هونراوەکان (ئەگەرچی هەموویان نین).
پەرتی چیرۆک، تەنها زنجیرەیەکی ئاسایی رووداوی هەڵەمەکی گوزارەی نییە. بەڵکو پێویستە زنجیرەیەکی شێتکدەاوی رووداوەکان بێت. ئاڵەزی و خۆشی لایەنگران بوورووژێنێت. پەرتی چیرۆک هەر ئاوەش نییە، کە چی رووددات و روون دەکاتەوە، بەڵکو رووداوە سەرکییەکانی، چۆن و بۆچی رووددەن، روون دەکاتەوە.
پەرت لە مێژوو، بەشێکی سەرەکی بووە لە گەلانەوەی چیرۆک. لە ساڵی (٣٣٥) ی پێش زایینی، بیرمەندی یۆنانی (ئەرستۆ)، پەرتی (داستان) بەم شێوەیە پێناسە کردووە، کە بریتییە لە (ڕەخستنی رووداوەکان) لە چیرۆکدا. ئەرستۆ پێیوابوو کە پەرت (ڕۆح) ی هەموو کارساتێکانە.
هەر پەرتێک، سەرەتا و ناوەڕاست و کۆتایی هەیە. هەر بەشێکیش خزمەت بە ئامانجێکی دیاریکراو دەکات لە پێشخستنی چیرۆکەکەدا.
بە کورتی پێناسەکردنی پەرت، لەوە تێدەپەڕێت کە تەنها گەلانەوەی رووداوبێت. بەڵکو پێوەندی بە دروستکردنی زنجیرە رووداوێکی ئامانجدارەوە هەیە، کە چیرۆکەکە بەرەو کۆتایی دەبات.

پێکهاتەی پەرتی نەریتی:
پەرت پێکهاتەیەکی تایبەتی هەیە. بە شێوەیەکی گشتی لە زنجیرەیەک، لە توخمە جیاوازە بەیەکەوە گرێدراوەکان پێکدێت. شێوازێک پێیەوە دەکات، کە خوێنەران بەلای خۆیدا

رادەکێشێت. کارەکتەرکان دەناسێنێت.
لەکەدانەوە و چەمکە مودێرنەکان، پشت بەوە دەبەستن کە پێت تا رادەیەکی زۆر لەسەر بنەمای مەدەلی سالی (١٨٦٣) لەلایەن نووسەری ئەڵمانی (گوستاف فرێیتاگ)ەوە، پارەی پەدراوە، بە ناوی (قوچکەی فرێیتاگ). فرێیتاگ ئەمەی لەسەر بنەمای شیکارییەکانی ئەرستۆ بە کارەساتی دراماتیکی دانا.
ڕۆژنامەنووس و نووسەری ئینگلیزی (کریستۆفەر) بۆشکی زۆری ژیانی خۆی بە لەکەینەوە لە بەت و چەنیەتی بکارهێنانی لەلایەن نووسەرانەوە، تەرخان کردووە. کریستۆفەر ئاو تایبەتمەندییانەی دەستنیشان کردووە، کە نزیکن لە گشتگیری لە بکارهێنانیندا، بە پشتبەستن بەو جۆرە کارەی کە تەدا دەدەزرێنەوە، کە هەمووان پابەندن بە قوچکەی فرێیتاگەوە.
لە نێوان چیرۆک و پێتەدا:
چیرۆک و پێت هەردووکیان، زنجیرەی رووداوەکان لەخۆدەگرن. بەڵام لە چیرۆکدا، پێویست ناکات رووداوەکان پێوەندییان بەیەکەوە هەبێت. بەڵام لە پێتەدا، پێویستە پێوەندییان بەیەکەوە هەبێت.
ڕەماننوسی ئینگلیزی (ئی. ئێم. فۆرستەر) بە باشترین شێوە دەڵێت:
"شا مرد، پاشان شاژنیش مرد". ئەمە چیرۆکە.
(کەس هەی مردنەکەی شاژنی نەزانی)

"شا مرد، پاشان شاژنیش بە خەم و پەژارەوە مرد". ئەمەیان پێتە.
(هەی مردنەکەی زانرا.. کە شاژن بەهەی خەمخواردی بە شای هاوسەری مرد و سەرینایەوە).
(ئاری لە کەرکووک بوو. بەیانی لەخەو هەستا و چووە دەرەوە). ئەمە چیرۆکە.
رووداوی ئاسایی تەدایە و بەڵام سەرنجی خوێنەران ڕاناکێشێت.
با پێت بە (چیرۆکی ئاری لە کەرکووک بوو) ، زیاد بکەین:
(ئاری لە کەرکووک بوو، بەیانی لەخەو هەستا و چووە دەرەوە، بینی کەرکووک داگیرکراوە! باروودۆخەکە ئاسایی نییە) ئەمە پێتە.
جۆی سەرنج و ووروژاندنی هەست و سۆزداری دەروونی

خوێنەرانی. دەپرسن: بۆچی کێرکووک داگیرکراوە؟ بۆ دۆخی کێرکووک ئاسایی نییە؟ چۆن کێرکووک رزگاردەبێت؟
هەموو پێشەکان چیرۆکن، بەڵام هەموو چیرۆکەکان پێشەنین.
چیرۆک، بریتییە لە زنجیرەیەک رووداو، نزیکە لە گۆڕانەوەی راستییەکان، پێمان دەڵێت کە چی ڕوویداوە.
پێشەنگ، پێمان دەڵێت کە ڕووداوەکان چۆن بەیەکەوە گرێدراون و بۆچی چیرۆکەکە بەم شێوەیە گێڕدەکات.
جیاوازی نێوان پێشەنگ و چیرۆک ئەوەیە، کە پێشەنگ تەنها گۆڕانەوەی راستییەکان نییە، هەر راستییەک کە بێت دەیخاتەوە، ئامانجێکی هەیە. کارەکتەرەکە دۆخاتە دۆخێکەوە، ناچاری دەکات کە بڕیارێک بدات. بڕەو کێشانیش پاڵ بە چیرۆکەکەوە دەنێت. بە واتایەکی تر، پێشەنگ تەنها بە (چی) یەوە پەیوەست نییە، بەڵکو هەروەها (چۆن) و (بۆچی) یش لەخۆدەگرێت.
توخمەکانی پێشەنگ:
توخمەکانی پێشەنگ، بریتین لەم پێنج توخمە (پێشەکی ـ دەستپێک، هەڵکشانی ڕووداو، لووتکە، داکشانی ڕووداو، کۆتایی ـ دەرنجام) بە زانینی هەموو لایەنەکانی هەریەکە لەم توخمانە پێویستیی بە شارەزایی و بە لێکۆڵینەوە و بە باسێکی دوورودرێژ هەیە.
زۆر بە کورتی و بە چڕی باس لەم توخمانەی پێشەنگ دەکەین:
١ـ پێشەکی: یان دەستپێک یان سەرەتا، یان نمایش یان ڕوونکردنەوە. بریتییە لە نمایشی ڕووداوەکان و ناساندنی پاڵەوان و کارەکتەرە سەرەکییەکانی چیرۆکەکە. بریتییە لەو پاشخانە دراماتیکییەی کە باردۆخی دەوروبەری گۆڕانەوەی چیرۆکەکە ڕوون دەکاتەوە. شوێنی ڕووداوەکان دۆخاتەوە. لەم بەشەدا، پاڵەوان ئامانجی سەرەکی خۆی دەدەزێتەوە. بە زۆری کێشەیەکە، پێویستە چارەسەر بکرێت.
٢ـ ڕووداوە هەڵکشاوەکان: ئەم بەشە زنجیرە ڕووداوەکانی داهاتوو دۆخاتەوە، کە سەرنج و گریگیدان و گرژی و ملمڵانێ و خۆشنوودی دەوروژێنن. لەم بەشەدا، پاڵەوان ڕووبەڕووی چەندین بەرەکگیری و بەربەست دەبێتەوە، زۆر جار ئەم بەربەستانە، لە شێوەی کارەکتەرێکی دژایەتی و کردارە تێکدەرەکانییەوە دێن. ئەم بەربەست و بەرەکگیرییانە، ئیرادەی پاڵەوان بەهێزدەکەن ـ هەندێک جاریش بە هیوای دەکەن ـ گرژییەکان زیاتر بەرزدەبنەوە. لوگۆ پێشکەوتنی ڕووداوە هەڵکشاوەکان بڕەو قۆناغی داهاتووی چیرۆکەکە.

٣ـ لووتکە: ئەمە خاڵی وەرچەرخانی سەرکییە لە چیرۆکدا. کە رووداوەکە یان رووداوەکان دەگەنە لووتکە. بە زۆری دەبێتە هۆی کۆتایی هاتنی ململانێیەکان یان کێشەی سەرەکیی چیرۆکەکە. زۆربەی لووتکەکان بریتین لەوەی، کە پاڵەوانی چیرۆکەکە بەیارمەتی چارەنووسساز دەدات. کە دەرئەنجامی چیرۆکە یەکلایی دەکاتەوە.
٤ـ رووداوە داکشاوەکان: بریتییە لە زنجیرەیەک رووداو، کە باس لە دەرئەنجامی لووتکە دەکەن. لەم قۆناغەدا، کارەکتەرەکان کێشەی ناوەندی چیرۆکەکە چارەسەردەکەن.
٥ـ کۆتایی: کۆتایی (دەرئەنجام) بریتییە لە گێشتن بە ئامانجی چیرۆکەکە و چارەسەرکردنی کێشە و کۆتایی هاتنی گرژی و ململانێ و دیارکردنی چارەنووسی پاڵەوان و کارەکتەرەکان. پاڵەوان یان دژبەر، لەوانەیە سەرکەوتن بەدەستبهێنێت. یان هەریەکەیان، پلەی جیاوازی سەرنەکەوتن و شکستییان بەردەکەوێت.

(*) بە ئەم نووسینەم. زۆر یا کەم سوودم لە چەندین ماڵپەڕی ئینگلیزی وەرگرتووە.
نەرویج: ٢٠٢٥

هەمەزاتەق لە (دەوەتەی خۆشەویستی)دا.. و: نەژاد عزیز سورمێ

هاتم (دەوەتی خۆشەویستی)م دامەزراند
ئەوجا بیرم لە دروشمێك
بۆ ئەو دەوەتە کردەوە :
ئەویش،
دەستت لە دەستمدا
پرچت،
ئەو کەوانەیەی

سێبەرمان لێ دەکا..

بۆ دەوڵەتەکەم،
بیرم لە سروودێك کردەوە :
ئەو سروودە،
ئەمانیا نییە لە سەرووی هەموان
داغستانیش نییە..
ئەو سروودە
خۆشەویستییە لە سەرەوەی هەموان
ئا ئا ، خۆشەویستی لە سەرەوەی هەموان..

ئەو جار،
بیرم لە ئایەك بۆ دەوڵەتەکە کردەوە :
سوور.. خەباتە
سپی.. ئاشتی
زەرد.. جیابوونەوە..

پاشان دەستەچیلەیەکم چنی و
هەنگڵکم لە
پەلکەزێڕینە پێکهێنا و
نووسیم:
عاشقانی دونیا یەککگرن!
ئەوەندەی نەبرد پەشڵکام
نەمدەزانی دەوڵەتەکەم
ئەو هێزە لەبننەهاتووەی هەبێ،
ملیۆنان هێویان تێکرد
داوای پەنابەری سیاسییان تێدا کرد.

() ( ) (*) لە ژمارە 118 ی16ی11ی2003 وەرگێڕاوە بۆ کوردی.

فاتیح سەلام و ەچوون لەسەزدا..
ستار ئەحمەد

بە دوورەک
.....
بە خاکی مندا تەپەڕە
گەر ویستت ببیە رووبارە
تەپکی من سپی پەشکە
ئەی کلوە بەفری ئارام بەخش
کاتە دنیا کپ و مەنگە و ..
بە هەمنی دەیتە خوارە
دەستەکانم پە پەن لەپاانەوە و
نزای ئەخزنی هاتنت
شنەبام راسپاردووە
خەی لەپرچی زەردتا ونکا و
بیئاەنەتە گەردنت
ئەدرەسە نوە دیاری بکا
بە روانینی نیگای قووەی
هەمای بەدەنگی و شەرمنت
چەپکە وشەم لەتریفە بە چنیوی
دەم لەسەر دەتی دادەنەم
ئا لەوەوە دەبم بەتە
تەی مشتە پیتی رژاوی
جریوەی چاو بزی ئەستەران
دەبی بەمن لەدەەکا
بە دەسپەکی هەنگاوە نوە و ..
جەهەشتنی هەەوەرین و
پەچانەوەی بنە و بارگەی
ماەئاوایی لەپاییز و
وەرزی خەزەەوەر و خەزان
ئەی کانیلکەی بن دەوەنی
تاشەبەردی ئەو بنارە
سروە ی تاریک و رووەنکی
ردەن سپی و کووەەوەبووی
ئا ئەو شارە

لەخۆتا جگەم بکەوێ
ببێ ڕەشمالی هەتایم
قسەکە بێ قسەی سەفەرا و ..
تکەی لاوکی دووریم بێ و
کەمیدەی ئەندێشەی رازی تێنیاییم
تا حەزەکی یاخی و سەرکێش
لەوەڕز بێت لەقوڕپی وتن
تا هەناسەکانی ژنەک
پەدەشتەکە لەخەشویستن
⋆ فاتیح سەلام ⋆

ئەم شیعرەی فاتیح سەلام کە بە ناوی "بە دوورەکە"، شیعرەکی پڕ لە هەست و وەنەی جوانی شاعیرانەیە.

ناونیشانی "بە دوورەک" بەتەنها دەستپەکەکی سەرنجڕاکێشە. "دوور" لەڕدا دەکرێت مانای جیاوازی هەبێت: کەسەک، شوێنەک، خوێنەک، یان تەنانەت دەخەکی دەروونی ئازووکراو. ئەم دووریەی سروشتەکی گشتی و نادیاریە، کە دەرفەت دەداتە خوێنەر بە ئاوەی بپەی ئەزموونی خۆی، مانای پێ ببەخشێت. تەنها وشەی "دوورەک" هەستی چاوەڕوانی، ئازووکردن، و گەیشتن بە ئامانجەکی نادیار دەگەیەن

بە خاکی مندا تێپەڕە
گەر ویستت ببیە ڕووبارێ.

- لەڕدا "خاک" هەمای جەستە، بوون، یان ژیانی شاعیرە کە ئامادەیە بکرێتە قوربانی و بە گەیشتنی خۆشویستەکەی ("دوورەک") بە ئازووکانی.
  تڕپکی من سپی پۆشکە
  ئەی کلۆ بەفری ئارام بەخش.
  "تڕپک" ئاماژەیە بە بەرزترین ئاستی ڕەح یان هەستی شاعیر کە بە "بەفر"ی پاک و ئارامبەخش ڕازاوەتەوە. ئەمە وەنەیەکی پاکیزەیی و ئەخزنی دەروونی دەبەخشێت. شنەبام ڕاسپاردووە
  خەی لەپرچی زەردتا ونکا و
  بیئاڕەنگتە گەردنت.
- وەنەیەکی ڕەمانسی و جوانی سروشتییە. شنەبا دەبێتە نەردراوی شاعیر بە دەربەینی سۆز.
  چپکە وشەم لەتریفە بە چنیوی… جریوەی چاو بزی ئەستێران.

- تریفە هەمای نەرمی، پاکی، و نهێنییە. شاعیر وشەکانی بۆ هەوناکییە دەچنێتەوە، کە گوزارشت لە قووڵایی و بەگەردی سروشتەکەی دەکات.

: خاڵی سەرەکی شیعرەکە بریتییە لە خواست بۆ یەکگرتن لەگەڵ "دوورەکە"دا. شاعیر دیالۆگ ببێتە شتێک لەو

ئا لەوەوە دەبم بۆتە
دەبی بەمن لەدەستکا.

ئەم فەلسەفەی خۆشەویستییەکی تەواوکارانە دەردەخات.
بەگەی: بۆ دەسپێکی هەنگاوە نوێ و
جەهەشتنی هەوەرین و
پێچانەوەی بنە و بارگەی
ماڵئاوایی لەپاییز و
وەرزی خەزەوەر و خەزان

- زەر کاریگەرە. پاییز و خەزان هەمای پوکانەوە و خەم و کەتاین. گەیشتن بۆ "دوورەک" دەبێتە وەرزی نوێ، وەرزی گەشکردن و ئومێد.
هەمای بەدەنگی و شەرمنت" – ئەم هەمایەکە بۆ ئەو جوانییە شاراوەیەی کە لە دووری خۆشەویستەکەدا هەیە، کەسایەتییەکی هەسەن و لەسەرخۆ نیشان دەدات.

زمانی شیعرەکە نەرم و شاعیرانەیە. فاتیح سەلام وشەی سادە و لە هەمان کاتدا پەمانا بەکار دەهێنێت.

: "کەپ و مەنگ"، "خەزەوەر و خەزان"، "رژاوی / جریوی"، کە یەتمەکی ناوەکی بۆ شیعرەکە دەبەخشن و بۆ گوێ خۆشن.
بەکاربردنی وشەی تایبەت بۆ جوگرافیا و کولتوور:

کانیلکەی بن دەوەنی تاشەبەردی ئەو بنارە
ڕەشماڵی هەتایم
لاوکی دووری
قەکەی بە قەڵەی سەفەرا

ئەم وشانە هەنگکی کوردییانە و هەسەنانە بۆ شیعرەکە دەدەن و وێنەکان زەمینەدار دەکەن.

لەخۆتا جگەم بکەوێ
ببێ ڕەشمالی هەتایم
قسەکە بێ قسەی سەفەرا و… تا هەناسەکانی ژنێک
پێدەشتەکێ لەخۆشویستن”

ئەم چەند دێڕە جوانەی مامۆستا شێرکۆ بێکەس: داواکردنی پەنا و سەقامگیری (ڕەشمالی هەتایی) و بەشداری لە ژیانی یەکتریدا (قسەکە بە قسەی سەفەر). دەربڕینی “هەناسەکانی ژنێک / پێدەشتەکێ لەخۆشویستن” دەستکی زەر بەهێزە، کە خۆشویستی ژن بە پێدەشتکی بە کەتایی و بەپیتی خۆشویستی دەچوێنێت.
بەکورتی :

شیعری “بێ دوورک” بەرهەمکی ناسک، قووڵ، و پڕ وێنەی شیعرییە. شاعیر بە لێهاتوویی توانیویەتی هەستکانی چاوەڕوانی، ئارەزووی یەکبوون، و ئومێدی نوێبوونەوە لەناو کێشکی پڕ لە سروشت و ئارامدا دابڕێژتەوە. شیعرەکە نیشانەی دەستەنگینی فاتیح سەلامە لە بەکارهێنانی زمان و وێنەی شاعیرانەدا بە گۆیاندنی سەزکی مرۆیی گشتگیر.

ستار ئەحمەد